Deen e Khaalis

Musannif

Dr. Wasiullah Muhammad Abbas

(hafizahullah)

Roman Translitration

Rehan Syed Barey

https://archive.org/details/@rehan_syed_barey

Fehrist - Contents

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

Translitrators Note:

بِسْمِ اللهِ، اَلْحَمْدُ لِلّٰه وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلىٰ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ، وَعلىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِيْن. اَمَّا بَعْدُ:

Quran-e-Majeed mein Allah Subhanahu wa Ta'ala ne aakhri Nabi, Hazrat Muhammad Mustafa ﷺ ke zariye tamaam ummat ko taakeedi hukm farmaya:

وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِىْ مُسْتَقِيْمًا فَاتَّبِعُوْهُ ۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيْلِهٖ ۭ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ۝۱۵۳

Aur Yaqinan Ye Mera Raasta Seedha Hai, Lihaaza tum Isi Ki Paerawi Karo Aur Tum Doosre Raasto'n Ki Paerawi Mat Karo, Wo Tumhe'n Allah Ke Raaste Se Alag Kar Denge. Allah Ne Tumhe'n Iski Taakeed Ki Hai Taake Tum Parhezgaari Ikhtiyaar Karo. (Surah al-Anaam: 153)

Hajjatul Wida ke mauqa par Nabi-e-Kareem ﷺ ne Sahaba se farmaya: "*Tum se mere mutaalliq poocha jaane waala hai, to tum log kya kahoge?*" Sahaba Kiraam ﷺ ne kaha: "*Ham shahaadat dete hain ke Aap ﷺ ne tableegh kardi, paighaam pohoncha diya aur khair-khwaahi ka haq adaa kar diya*".

Ye sun kar Aap ﷺ ne angusht e shahaadat ko aasmaan ki taraf uthaaya aur logo'n ki taraf jhukaate hue teen (3) baar farmaya: "*Aye Allah gawaah reh*. [Sahih Muslim: V1 P397]". (Ar-Raheeq al-Makhtoom: P617 [Urdu, Maktaba As Salafiyya, May 2002 Edition])

Dr. Wasiullah Abbas (hafizahullah) hamare zamane ke jaiyyad kibaar ulama mein se hain. Unke wasee ilm, buland taqwa aur hadees ke maidaan mein gehri mahaarat ka ahaata karna mere liye mumkin nahi. Agar aap unse pehle se waaqif hain to ye kitaab padh kar aapke dil mein unke maqam aur bhi buland ho jaaega. Agar ab tak unhe'n nahi jaana to ye kitaab aapko unki deegar tasaneef aur duroos ki taraf raaghib kar degi, in sha Allah.

Is kitaab ke unwaan aur oopar maujood aayat aur hadees ke mafhoom se aapko andaaza ho gaya hoga ke is kitaab mein kitni ahem aur zaroori baat ki gai hai.

Is kitab ka pehla roman edition, 2019 mein mukammal hua aur online upload kar diya gaya. Ab usi edition mein maujood ghalatiyo'n ki islaah ke baad, mushkil alfaaz ke mafhoom ko shaamil kiya gaya hai. Is roman edition mein maujood tamaam Qurani aayaat ko https://quranwbw.com/ se liya gaya hai, aur ahadees aur aqwaal ke arbi matan ko urdu pdf dekh kar type kiya gaya hai.

Double-check karne ke bawujood bashari taqaze ki wajah se agar kaheen ghalati nazar aajaae ya is roman transliteration ke mutaalliq koi mashwara ho to neeche maujood email par contact keejiye. rehan.hse@live.com

Isi tarah mazeed roman script mein islami kutub free mein download karne ke liye neeche maujood link par click keejiye.

https://archive.org/details/@rehan_syed_barey

Aap se adaban guzaarish hai ke is kitaab ko padhne ke baad doosro'n ke saath sawaab-e-jaariya ki niyyat se zaroor share keejiye. Allah meri is koshish ko meri aur logon ki islaah aur ukhrawi kaamyaabi ka zariya banaae aur qubool farmaae. Aameen

وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى نَبِيِّنَا مُحَمَّد وَالِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّم.

Duaao'n ka taalib,

Rehan Syed Barey

Riyadh, Saudi Arabia

May 20, 2025 - 20 Dhul Qada 1446 (Second Roman Edition)

First Roman Edition published on: April 29th, 2020 – 6th Ramadan ul Mubarak 1441

Arz e Naashir

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ وَالصَّلٰوة وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الْنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِيْنَ، اَمَّا بَعْدُ!

Zer e nazar risaala ba-naam '*Deen e Khaalis*' Fazilatush Shaikh Dr. Wasiullah bin Muhammad Abbas ki tasneef e lateef hai. Jis mein Fazilatush Shaikh ne deen e khaalis ke mutaalliqaat[1] ko ahsan paeraae mein jama kiya hai. Yaqinan deen e khaalis Allah ke liye hai aur usi ke saath ibaadat ka hukm hai:

فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ۔ اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ

Pas Aap Allah Ki Bandgai Uske Liye Deen Ko Khaalis Karke Karte Rahiye. Aagaah Rahiye Ke Deen e Khaalis Sirf Allah Ke Liye Hai. (Surah az-Zumar: 2-3)

Jo shakhs deen e muhammadi se eraaz[2] karega, goya wo Allah ke deen ke alaawa kisi doosre deen ka taalib hoga:

اَفَغَيْرَ دِيْنِ اللّٰهِ يَبْغُوْنَ وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّاِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ ﴿٨٣﴾

To Kya Wo Allah Ke Deen Ke Alaawa Koi Doosra Deen Chaahte Hain, Halaanke Aasmaano Aur Zameen Mein Jo Kuch Hai, Sab Ne Ba-raza Aur Baghair Raza Usi Ke Saamne Gardan Jhuka Rakhi Hai Aur Sab Usi Ki Taraf Lautaae Jaaenge. (Surah Aale Imran: 83)

Doctor Sahab *hafizahullah* ne is taweel unwaan ko chand safhaat mein samet diya hai. Goya ye samandar ko kooze[3] mein band karne ke mutaraadif[4] hai, risaala ki composing Janab Abdur Rauf Bhai, nazar e saani Maulana Fazl-ur-Rahman Inayatullah ne, jabke proof reading ka kaam Haafiz Haamid Mahmood al-Khudri rafeeq-e-idaara Ansaar as Sunnah Publications, Lahore ne ahsan tariqe se anjaam diya. Allah Ta'ala is risaala ko muallif e muaawin aur naashir ke liye sadqa e jaariya banaae. Ameen ya Rabbul Aalameen.

Wa-kataba

Abu Hamza Abdul Khaliq Siddiqi

---

[1]T: (مُتَعَلّقات) Mutaalliqa umoor aur ashiya, wo cheeze'n jo kisi doosri cheez se waabasta / shaamil / judi hui ho'n [RKT]

[2] T: (اِعْراض) Roo-gardaani, ijtinaab, kinaarakashi [RKT]

[3] T: (کُوزے میں سَمَنْدَربَنْد کَرْنا) Bade mazmoon ko thode lafzo'n mein bayaan karna [RKT]

[4] T: (مُتَرَادِف) Mumaasil hona, ham-maane hona [RKT]

Khutba e Masnoona

إِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ، وَنَسْتَعِيْنُهُ ، وَنَسْتَغْفِرُهُ ، وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا ، وَمِنْ سَيِّآتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ ، وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَّا إِلٰهَ اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ وَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۰۲﴾ [1]

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْ تَسَآءَلُوْنَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيْبًا ﴿۱﴾ [2]

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُوْلُوْا قَوْلًا سَدِيْدًا ۙ﴿۷۰﴾ يُّصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ ؕ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيْمًا ﴿۷۱﴾ [3]

أَمَّا بَعْدُ : فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيْثِ كِتَابُ اللّٰهِ ، وَخَيْرَ الهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ وَشَرَّالأُمُوْرِ مُحْدَثَاتُهَا ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ ، وَّكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ ، أَلضَّلَالَةُ فِي النَّارِ ، وَبَعْدُ ! [4]

---

[1] T: Aye Logo Jo Imaan Laae Ho! Allah Se Us Tarah Daro Jis Tarah Usse Darne Ka Haq Hai Aur Tumhe'n Maut Na Aae Magar Is Haalat Mein Ke Tum Musalman Ho. (Surah Aale Imran: 102)

[2] T: Aye Logo! Apne Rabb Se Daro Jis Ne Tumhe'n Ek (1) Jaan Se Paida Kiya Aur Usi Se Uska Joda Paida Karke Un Dono Se Mard Aur Aurate'n Kasrat Se Pahela Diye. Aur Allah Se Daro Jiske Waaste Se Tum Aapas Mein Sawaal Karte Ho Aur Rishte Todne Se Daro, Beshak Allah Tum Par Nigehbaan Hai. (Surah an-Nisa: 1)

[3] T: Aye Imaan Waalo! Allah Se Daro Aur Theek-theek Baat Kaha Karo. Wo Tumhare Aamal Durust Kar Dega Aur Tumhare Liye Tumhare Gunaah Bakhsh Dega Aur Jo Allah Aur Uske Rasool Ki Itaa-at Kare, To Yaqinan Usne Bahut Badi Kamyaabi Haasil Ki. (Surah al-Ahzaab: 70-71)

Oopar maujood teeno tarjume Ahsan ul Kalaam, Darussalam Edition se liye gae hain [RSB]

[4] T: Beshak sabse behtar kalaam Allah ki kitaab (Quran) hai aur sabse behtar raasta Muhammad ﷺ ka raasta (Sunnat) hai. Sabse buri baate'n wo hain jo deen mein nai ejaad ki gai ho'n, kyounke (deen mein) har nai cheez bidat hai aur har bidat gumraahi hai aur har gumraahi jahannam mein le jaane waali hai. [RSB]

Adam ﷷ Ki Takhleeq:

Allah Rabbul Izzat ne Adam ﷷ ko paeda kiya, iblees ne unhe’n dhoka diya, phir Allah ne dono ko zameen par utaar diya aur hukm hua:

اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى ۙ فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ .

Jannat Se Ekatthe Utar Jaao, Haa’n Jab Meri Taraf Se Hidayat Aaegi To Jo Meri Hidayat Ki Paerawi Karega, Pas Wo Na Gumraah Hoga, Na Badd-bakht Hoga. (Surah Taa Haa: 123)

Aulaad e adam badhi, duniya mein phaili aur poori duniya ki qaabil e sukoonat zameen mein bas gai aur mukhtalif qabilo’n mein bat gai:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۚ

Aye logo! Ham Ne Tumhe’n Ek Mard Aur Ek Aurat Se Paeda Kiya Aur Tum Logo’n Ko Mukhtalif Shaakho’n Aur Qabeelo’n Mein Taqseem Kiya. Lekin Jaan Lo Ke Allah Ke Yaha’n Sabse Ziyaada Baa-izzat Wo Hai, Jo Tum Mein Ziyaada Taqwa Kaa Aamil o Haamil Ho. (Surah al-Hujuraat: 13)

Besat e Ambiya ﵇ Ka Silsila:

Allah Rabbul Izzat ne apne rahem o karam, adl o insaaf se jinn o ins ki hidayat ke liye Ambiya o Rusul ka silsila shuru farmaya:

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ

Duniya Ki Jo Koi Qaum Guzri Hai Unke Paas Daraane Waala Zaroor Aaya Hai. (Surah al-Faatir: 24)

Neez irshad farmaya:

ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا ۖ كُلَّ مَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ ۚ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ ۚ

Phir Ham Ne Apne Rasoolo’n Ko Pae-dar-pae Bheja, Jis Ummat Ke Paas Rasool Aata Wo Use Jhutlaate To Ham Ne Ek-ke Baad Doosro’n Ko Halaak Kar Diya Aur Logo’n Ke Liye Ibrat o Nasihat Ki Kahaniya’n Bana Dee’n. (Surah al-Mominoon: 44)

Doosri jagah Allah Rabbul Izzat ne farmaya:

يٰحَسۡرَةً عَلَى الۡعِبَادِ ۚ مَا يَاۡتِيۡهِمۡ مِّنۡ رَّسُوۡلٍ اِلَّا كَانُوۡا بِهٖ يَسۡتَهۡزِءُوۡنَ ۝٣٠

Afsos Hai Un Bando'n Par, Ke Jo Bhi Rasool Unke Paas Aata Hai Usko Wo Maskhara Bana Lete Hain. (Surah Yaseen: 30)

Is tarah Allah ki rahmat se rasoolo'n ka silsila bando'n ke darmiyan jaari raha, kuch qaume'n halaak huee'n, kuch ko Allah ne dheel di. Ambiya apna kaam karke Allah ke janaab jaate rahe, ambiya ke saath un par imaan laane waale bhi Allah ke hukm se apne faraaiz anjaam dete rahe aur apne Rabb ke paas jaate rahe. Bando'n ka imtehaan hota raha:

لِيَبۡلُوَكُمۡ اَيُّكُمۡ اَحۡسَنُ عَمَلًا .

Taake Tumhe'n Aazmaae Ke Tum Mein Se Kaun Acche Amal Karta Hai. (Surah al-Mulk: 2)

Aur qiyaamat tak isi tarah hota rahega. Allah ke bande apna kaam karke aur Allah Rabbul Izzat ki marzi se sarfaraaz hote rahenge. Aur jo nafarmaan bande hain, wo bhi duniya ki muqaddar zindagi ko guzaar kar Allah ke ghazab ke mustahiq hokar is duniya se jaate rahenge. Kuch ko duniya mein bhi Allah Ta'ala azaab chakha dete hain aur aakhirat ka azaab to mazeed hoga.

Jitne Nabi aate rahe wo kisi khaas qaum aur khaas ilaaqe ke liye hote the:

اِنَّاۤ اَرۡسَلۡنَا نُوۡحًا اِلٰى قَوۡمِهٖۤ اَنۡ اَنۡذِرۡ قَوۡمَكَ مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ يَّاۡتِيَهُمۡ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ ۝١

Ham Ne Nuh Ko Unki Qaum Ki Taraf Bheja Ke Unke Oopar Azaab e Ilaahi Ke Aane Se Pehle Unhe'n Samjhae'n. (Surah Nuh: 1)

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمۡ هُوۡدًا ؕ قَالَ يٰقَوۡمِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ مَا لَـكُمۡ مِّنۡ اِلٰهٍ غَيۡرُهٗ ؕ اَفَلَا تَتَّقُوۡنَ ۝٦٥

Qaum e Aad Ki Taraf Unke Bhai Hud Ko Bheja, Hud Ne Kaha Ka Aye Qaum! Allah Ki Ibaadat Karo, Tumhara Aur Koi Maabood e Bar-haq Nahi. Allah Se Kyoun Nahi Darte. (Surah al-Aaraaf: 65)

وَاِلٰى ثَمُوۡدَ اَخَاهُمۡ صٰلِحًا ۘ قَالَ يٰقَوۡمِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ مَا لَـكُمۡ مِّنۡ اِلٰهٍ غَيۡرُهٗ ؕ

Qaum e Samood Ki Taraf Unke Bhai Saaleh Ko Bheja, Saaleh Ne Kaha Aye Qaum! Allah Hi Ki Ibaadat Karo, Tumhara Aur Koi Maabood Nahi. (Surah

al-Aaraaf: 73)

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۗ

Madyan Ki Taraf Unke Bhai Shoaeb Ko Bheja. Shoaeb Ne Kaha: Aye Qaum! Sirf Allah Ki Ibaadat Karo, Uske Alaawa Tumhara Koi Maabood Nahi. (Surah al-Aaraaf: 85)

Isi tarah har Nabi ko Allah Rabbul Izzat ne unki apni qaum mein unhee'n ki zabaan mein shariyat de kar bheja:

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ ۗ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝

Ham Ne Har Nabi Ko Unki Qaum Hi Ki Zabaan Mein Shariyat De Kar Bheja. Uske Baad Allah Jisko Chaahe Hidayat De Aur Jisko Chaahe Gumraah Kare. (Surah Ibrahim: 4)

Ye baat yaad rakhni zaroori hai ke tauheed, Allah ki zaat o sifaat se mutaalliq, aqida e aakhirat, maut, jannat o jahannam se mutaalliq jitni cheeze'n ho sakti hain har nabi ki shariyat mein wo cheeze'n yaksaa'n thee'n. Un mein taghaiyyur o tabaddul[1] nahi hua aur na hona bhi maaqool[2] hai.

Albatta sharaae aur takaleef e sharaiyya, salaat o saum aur zakat waghaira ke ahkaam mein ikhtilaaf ka imkaan hai. Ke falaa'n Nabi ka qabila mukhtalif raha ho, balke tha ya falaa'n nabi ki salaah ka tariqa kuch aur raha ho, zakat ki miqdaar kuch aur rahi ho waghaira.

Islam Ek Aalamgeer Mazhab:

Neez ye baat bhi yaad rakhni chaahiye ke Allah Rabbul Izzat ne Nabi e Kareem ﷺ ki shariyat ke alaawa kisi nabi ki shariyat ko aam nahi banaya aur na hi kisi nabi ko umoomi hukm diya ke apni shariyat ke aam hone ka elaan karde. Is wajah se Allah Rabbul Izzat ne tamaam aqwaam ko nafarmaaniyo'n ki dheel ke saath apni kitabo'n mein radd o badal karne

[1] T: (تَغَيُّر) Tabdeeli, badalna [RKT]; T: (تَبَدُّل) Badal jaane ki kaefiyat, badalna, tabdeeli [RKT]

[2] T: (مَعْقُول) Munaasib, durust [RKT]

ka mauqa bhi diya:

مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ .

Yahoodiyo'n Mein Kuch Log Aise Hain, Jo Allah Ke Kalaam Ki Tehreef Aur Tabdeel Karte Hain. (Surah an-Nisa: 46)

Allah Ta'ala chaahta to hargiz unko uska mauqa na milta aur na hi uski qudrat unhe'n milti:

اَفَتَطْمَعُوْنَ اَنْ يُّؤْمِنُوْا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُوْنَ كَلٰمَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُوْنَهٗ مِنْۢ بَعْدِ مَا عَقَلُوْهُ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ۝۷۵

Aye Momino! Kya Tum Un Yahoodiyo'n Ke Imaan Ki Laalach Rakhte Ho. Un Mein Se Kuch Log Aise Hain Ke Allah Ka Kalaam Sunte Hain, Phir Usko Samajhne Ke Baad Qasdan Badal Dete Hain. (Surah al-Baqara: 75)

Aur Nabi e Kareem ﷺ se pehle kisi nabi ne ye na kaha ke main poori duniya ki taraf rasool banakar bheja gaya hoo'n, jaisa ke mazkoora pehli aayato'n se maaloom hua aur jaisa ke ayaat e karima ka zikr guzar chuka, jis mein zikr hai ke Ambiya Kiraam sirf apni qaum ki taraf bheje jaate the.

Ye baat maaqool bhi nahi ke har nabi ka deen qiyaamat tak ke liye ho. Isse Bani Adam mein ikhtilaaf aur tasaadum ka bazaar har waqt garam rehta aur Allah Rabbul Izzat tamaam bando'n mein ittifaaq o ittihaad ka hukm deta hai. Ek doosre par rahmat o shafqat ka hukm deta hai. Is liye aqli baat bhi hai ke sabke liye ek aisa deen ho jo aasaan aur tamaam jinn o ins ke liye bhi yaksaa'n ho aur sab us ek hi deen ke mukallaf[1] ho'n.

Chunache Allah Rabbul Izzat ne adiyaan e qadima aur talimaat Aambiya e Saabiqeen ko mehfooz na rakha aur sirf Quran e Kareem o Sunnat e Rasool ﷺ ko mehfooz rakhne ki zimmedari li. Farman e Baari Ta'ala hai:

اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ۝۹

Ham Ne Quran Ko Naazil Farmaya Hai Aur Ham Hi Uski Hifaazat Karne Waale Hain. (Surah al-Hijr: 9)

[1] T: (مُكَلَّف) Paaband [RKT]

Quran o Sunnat Apni Asli Shakl Mein Mehfooz Hain:

Quran e Kareem ki hifazat ka jo tariqa Allah Rabbul Izzat ke hukm se Nabi e Kareem ﷺ ne istemaal farmaya wo kisi bhi dastawez ko mehfooz rakhne ka sabse bada zariya hai. Jab koi aayat ya surah naazil hoti to Aap ﷺ kaatibeen e wahee ke zariye fauri taur par usko likhwa dete aur khud yaad farma lete aur Sahaba Kiraam رضي الله عنهم ko bhi likhne ka hukm dete.

Wo bhi likh lete, lekin aksar usko yaad kar liya karte, sirf likhne par etemaad na karte. Is tarah Quran e Kareem likha hua bhi aur zabaani yaad kiya hua, dono soorato'n mein mehfooz ho gaya. Hazaaro'n Sahaba aur unke baad Taabaeen hifz e quran karte aur mushaf mein usko likh kar mehfooz rakhte. Raat-din uski tilaawat karte, qiyaamat tak ye silsila chalta rahega. Aur Allah ki shariyat qiyaamat tak tar o taaza logo'n ke darmiyan mehfooz rahegi. In sha Allah. Allah Rabbul Izzat ke farman:

اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ۝٩ [1]

Ka taqaaza ye tha aur hai ke quran ki tafseer bhi mehfooz ho.

Sunnat Quran e Kareem Ki Tafseer Hai:

Allah ke Nabi ﷺ ko quran ki tafseer ka zimmedaar banaya aur wahee ke zariye aap hasb e haajat quran ke ahkaam ki tafseer e qauli aur amali taur par farmate rahe. Sunnat bhi wahee e Ilaahi hai. Quran aur deen shariyat se mutaalliq aap koi baat apni taraf se na kehte:

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ۝٣ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُّوْحٰى ۝٤

Aur Wo Apni Khwahish Ki Paerawi Mein Baat Nahi Karte Hain, Wo To Wahee Hoti Hai, Jo Un Par Utaari Jaati Hai. (Surah an-Najm: 3-4)

Aapko aur aapki ummat ko salah[2] ka hukm diya gaya. Sirf order aur hukm ke segha ke saath 11 muqamaat par Allah Ta'ala ne 'اَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ' keh kar iqaamat e salah ka hukm diya, iske alaawa la-taadaad usloob ke

---

[1] T: Ham Ne Quran Ko Naazil Farmaya Hai Aur Ham Hi Uski Hifaazat Karne Waale Hain. (Surah al-Hijr: 9)

[2] T: Namaz [RSB]

saath salah ki adaaigi ki raghbat aur uska hukm diya. Lekin salah ki tamaam tafsilaat sirf wahee e sunnat se aaee'n.

Aap ne logo'n ke saamne bayan farmaya aur logo'n ko hukm diya 'صَلُّوا كما رَأَيْتُمونِي أُصلِّي' (Sahih Bukhari: Kitab ul Azan: # 631) is liye salah aur doosre ahkaam e shariyat ko Allah Rabbul Izzat ki marzi ke mutaabiq adaa karne ke liye ahadees ko mehfooz rakhna bhi zaroori qaraar paaya. Is liye Allah Rabbul Izzat ke qaul 'اِنَّا نَحۡنُ نَزَّلۡنَا الذِّكۡرَ' ke ba-moojib zikr ki hifazat ke zimn mein Allah ne hadees e rasool ﷺ ki hifazat ki bhi zimmedari li. Aur sacchi taareekh gawaah hai ke Sahaba Kiraam رضي الله عنهم aur Taabaeen e Azzaam aur unke baad se ab tak Ulama e Haq رحمهم الله ne jo kaawishe'n hadees e rasool ko jama aur mehfooz karne ke liye kee'n, wo mahez Allah ke iraade aur taufeeq ke natije mein thee'n.

Jiske natije mein ahadees ki saekdo'n kitabe'n hamare saamne hain, jin mein Sahih aur Zaeef ahadees ko bayan kiya gaya aur ummat ke saamne unhe'n Allah ne mehfooz rakhne ki bhi taufeeq di.

Aap ﷺ se pehle ke ambiya ki laai hui kitabe'n ab is waqt logo'n ke saamne maujood nahi. Khud un adiyaan ke maanne waale iska eteraaf karte hain aur waaqia bhi iski gawaahi deta hai, jiski tafseel mein bhi bahut si taalifaat hain, jinhe'n dekha ja sakta hai.

Kisi bhi Nabi ne apni nubuwwat o risaalat ki aalamiyyat ka daawa na kiya. Sirf Nabi e Kareem ﷺ ne Allah ke hukm se uska elaan kiya:

قُلۡ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّىۡ رَسُوۡلُ اللّٰهِ اِلَيۡكُمۡ جَمِيۡعَا اۨلَّذِىۡ لَهٗ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۚ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحۡىٖ وَيُمِيۡتُ فَاٰمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهِ النَّبِىِّ الۡاُمِّىِّ الَّذِىۡ يُؤۡمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوۡهُ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُوۡنَ‏ ﴿۱۵۸﴾

Aye Muhammad ﷺ! Aap Elaan Kar Deejiye Ke Aye Logo! Main Tum Sabki Taraf Rasool Banakar Bheja Gaya Hoo'n. Us Zaat Ki Taraf Se Jo Zameen o Asmaano Ka Maalik Hai. Uske Alaawa Koi Maabood e Bar-haq Nahi. Wohi Zinda Karta Hai Aur Zinda Rakhta Hai Aur Maarta Hai. To Aye Tamaam Logo! Allah Par Imaan Laao Aur Us Ummi Nabi Par Imaan Laao, Jo Allah Aur Uske Kalimaat o Ahkaam Par Imaan Laate Hain Aur Unki Ittiba Karo, Usi Mein Tumhe'n Hidayat Milegi. (Surah al-Aaraaf: 158)

Doosri aayat mein hai:

وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا رَحۡمَةً لِّلۡعٰلَمِيۡنَ۝۱۰۷

Ham Ne Aapko Tamaam Aalam Ke Liye Rahmat Banakar Bheja Hai. (Surah al-Ambiya: 107)

وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيۡرًا وَّنَذِيۡرًا

Ham Ne Aapko Tamaam Logo'n Ki Taraf Bheja Hi Hai, Khushkhabri Dene Waala Aur Darane Waala. (Surah Saba: 28)

Isi tarah sharai ahkaam baja laane ke liye duniya ke tamaam logo'n ko mukhaatib karne ka hukm Allah Ta'ala ne Nabi e Kareem ﷺ ko diya. Chunache Aap ne elaan farma diya:

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ كُلُوۡا مِمَّا فِى الۡاَرۡضِ حَلٰلًا طَيِّبًا ۖ

Aye Logo! Zameen Mein Jitni Halal o Pakeeza Cheeze'n Hain, Unhe'n Khaao. (Surah al-Baqara: 168)

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوۡا رَبَّكُمُ الَّذِىۡ خَلَقَكُمۡ مِّنۡ نَّفۡسٍ وَّاحِدَةٍ

Aye Logo! Apne Rabb Se Daro Jisne Tumhe'n Ek Jaan Se Paeda Kiya. (Surah an-Nisa: 1)

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ قَدۡ جَآءَكُمُ الرَّسُوۡلُ بِالۡحَـقِّ مِنۡ رَّبِّكُمۡ .

Aye Logo! Rasool Tumhare Rabb Ki Janib Se Haq Lekar Tumhare Paas Aapohoncha. (Surah an-Nisa: 170)

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ قَدۡ جَآءَكُمۡ بُرۡهَانٌ مِّنۡ رَّبِّكُمۡ

Aye Logo! Tumhare Paas Tumhare Rabb Ki Taraf Se Burhaan Aur Daleel Aa Chuki. (Surah an-Nisa: 174)

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغۡيُكُمۡ عَلٰٓى اَنۡفُسِكُمۡ

Aye Logo! Beshak Tumhari Sarkashi Ka Bura Anjaam Tumhe'n Hi Milega. (Surah Yunus: 23)

In aayaat waghaira mein awaam-un-naas ko mukhaatib kiya hai aur apni risaalat ke umoom ka daawa kiya hai.

Aap ﷺ Khaatam-un-Nabiyyeen Hain:

Allah Rabbul Izzat ne aapko tamaam ins o jinn ka nabi banakar nabiyo'n ka silsila khatam kar diya. Ab Aap ﷺ ke baad koi nabi aane waala nahi hai. Farman e Baari Ta'ala hai:

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ۝٤٠

Muhammad ﷺ Mardo'n Ke Baap Na Rahe, Albatta Aap Allah Ke Rasool Aur Khaatam-un-Nabiyyeen Hain. Allah Har Cheez Ko Jaanne Waala Hai. (Surah al-Ahzaab: 40)

Allah Rabbul Izzat ne tamaam ambiya se ye ahd liya tha ke Nabi e Kareem ﷺ aae'n to un par zaroor imaan laao aur zaroor unki madad karo. Allah Ta'ala ne farmaya:

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِّنْ كِتٰبٍ وَّحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ
وَلَتَنْصُرُنَّهٗ ۗ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِيْ ۗ قَالُوْٓا اَقْرَرْنَا ۗ قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ
الشّٰهِدِيْنَ ۝٨١ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝٨٢

Jab Allah Ta'ala Ne Nabiyo'n Se Ahd Liya Ke Jo Kuch Main Tumhe'n Kitab o Hikmat Doo'n, Phir Tumhare Paas Wo Rasool Aae Jo Tumhare Paas Ki Cheez Ko Sach Bataae To Tumhare Liye Us Par Imaan Laana Aur Uski Madad Karna Zaroori Hai. Farmaya Ke Tum Uske Iqraari Ho Aur Us Par Mera Zimma Le Rahe Ho? Sabne Kaha Ke Hame'n Iqraar Hai, Farmaya To Ab Gawaah Raho Aur Main Khud Bhi Tumhare Saath Gawaho'n Mein Hoo'n. Pas Iske Baad Bhi Jo Palat Jaae'n Wo Yaqinan Poore Nafarmaan Hain. (Surah Aale Imran: 81-82)

Isi tarah Allah Ta'ala ne deen e islam ko mukammal karke aur usi ko maqbool aur pasandida deen bataaya:

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا ۔

Aaj Maine Tumhare Deen Ko Mukammal Kar Diya Aur Apni Nemat Poori Kardi Aur Deen e Islam Ko Tumhare Liye Ikhtiyaar Aur Pasand Kiya Hai. Yaane Tum Bhi Aye Momino! Usi Deen Ko Ikhtiyaar Karke Raazi Ho Jaao. (Surah al-Maaida: 3)

Is liye ab koi doosra deen na aaega, na koi nabi aaega. Qiyaamat tak Nabi

e Kareem ﷺ ka laaya hua deen Allah ke nazdeek pasandida deen hua. Isme jo cheez halaal hai, usi ko halaal kaha jaaega aur jo cheez haraam hai, usko haraam kaha jaaega. Deen ki choti badi cheeze'n isi deen e islam se li jaaengi. Deen e islam kaamil aur mukammal hai, is mein koi naqs nahi, qiyaamat tak pesh-aamada[1] masaail ka hal islam ke nusoos kitab o sunnat mein hai.

Ye aayat arafaat ke maidan mein 9 Dhul Hajja ko naazil hui. Sahih Bukhari mein hai, ek Yahoodi aaya. Umar ؓ se kehne laga: "*Ameer ul Momineen! Aap logo'n ki kitab mein ek aayat hai, jisko aap logh padhte hain. Agar ye aayat ham yahoodiyo'n ke oopar utri hoti to ham utarne waale din ko eid ka din bana lete*".

Umar ؓ ne kaha ke wo kaunsi aayat hai? Yahood ne kaha: "Wo aayat 'اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ'[2] hai. Umar ؓ ne kaha ke: "*Allah ki qasam! Main yaqinan jaanta hoo'n, jis ghadi aur jis din ye aayat naazil hui. Ye aayat juma ke din Arfa, 9 Dhul Hajja ki shaam Arafat ke maidan mein Naazil hui*". (Sahih Bukhari: Kitab ut Tafseer: H4606)

Umar ؓ ke jawab se ye cheez waazeh taur par maaloom hoti hai ke islam mein eid aur ibaadat ka din apni taraf se nahi manaaya ja sakta, kyounke islam mein har cheez ke liye Kitabullah aur Sunnat e Rasool ki koi daleel honi chaahiye. Neez ye bhi maaloom hota hai ke yahoodiyo'n ke badle deen mein unke ulama aur paadriyo'n ka bahut kuch hissa hai. Islam mein raae ka hissa nahi, jab tak nusoos e sharaiyya se uski tasdeeq na ho.

Maqsad ye hai ke Nabi e Kareem ﷺ aakhri nabi hain, aap par aai hui wahee aapki laai hui kitab Quran aur Sunnat aakhri wahee hai. Aapka laaya hua deen e islam qiyaamat tak ke liye aakhri deen hai.

---

[1] T: (پیش آمْدَہ) Waaqe hone waala, waaqe-shuda, zuhoor mein aaya hua ya aane waala [RKT]

[2] T: Surah al-Maaida: 3

Daawa e Nubuwwat:

Aapke baad agar koi shakhs nubuwwat aur nae deen ke laane ka daawa karta hai, to wo dajjal aur kazzab hai. Kyounke Aap ﷺ khaatam un nabiyyeen hain.

Nabi e Kareem ﷺ ne farmaya: 'لَا نَبِيَّ بَعْدِیْ' *"Mere baad koi nabi nahi hone waala"*. (Sahih Muslim: Kitab ul Imaarah: H773)

Aap ﷺ ne is fitne ki bhi ittla di ke mere baad bahut se jhoote fareb-kaar honge, wo sab nubuwwat ka daawa karenge.

Agar koi shakhs deen e islam ko qubool nahi karta to indAllah uska koi deen qaabil e qubool nahi. Farman e Baari Ta'ala hai:

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ ۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٨٥﴾

Aur Jo Shakhs Islam Ke Alaawa Koi Doosra Deen Ikhtiyaar Karega, Wo Deen Allah Usse Hargiz Na Qubool Karega Aur Wo Aakhirat Mein Nuqsaan Uthaane Waalo'n Mein Hoga. (Surah Aale Imran: 3: 85)

Ek baar Umar ﷺ Tauraat ka ek hissa apne haath meni lekar dekh rahe tha, to Nabi e Kareem ﷺ unse sakht naraaz hue aur Aap ﷺ ne farmaya:

أَمتهوكُوْنَ فِيْهَا يَاابْنَ الْخِطَابِ وَالَّذِیْ تنَفْسِیْ بِیَدِهِ لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِهَا نَقِيَّةً ، لَا تَسْأَلُوْهُمْ عَنْ شَیْءٍ فَيُخْبِرُوكُمْ بِحَقٍّ فَتُكَذِّبُوْبِهِ، أَوْ بِبَاطِلٍ فَتُصَدِقُوْا بِهِ، وَالَّذِیْ نَفْسِیْ بِیَدِهِ. لَوْ اَنَّ مُوْسٰی علیه السلام كَانَ حَيًّا مَا وَسِعَهُ اِلَّا أَنْ يَّتْبَعَنِیْ.

Kya tum apni shariyat ke bare hairan aur be-yaqeen ho. Allah ki qasam! Main tumhare paas waazeh aur saaf shariyat lekar aaya. Aisa na ho ke tum yahoodiyo'n se koi cheez poocho wo tumhe'n bataae'n haq baat aur tum use jhutla do ya tumhe'n baatil aur jhoot baate'n bataae'n to tum uski tasdeeq karlo. Us zaat ki qasam jiske haath mein meri jaan hai, agar Musa عليه السلام zinda hote to unko meri ittiba ke aalawa koi chaara na hota. (Musnad Ahmad: V3 P387; Sunan Darmi: V1 P115 Hadees apne bahut saare shawahid ki binaa par hasan hai. Dekhiye Arwa ul Ghaleel: V6 P34-38)

Ye hai deen e khaalis ka mukhtasar aur ijmali khaaka.

Aqida Ke Mutaalliq Deen e Khaalis Ke Ahkaam:

Ek shakhs ‘لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ’ keh kar islam ke daaera mein aata hai aur use muslim kaha jaata hai. ‘لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ’ deen e islam ka pehla rukn hai. Agar koi shakhs iski tasdeeq dilse bhi nahi karta, lekin zabaan se iska elaan o iqraar karta aur ‘لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ’ ke taqaze ke tahat aamaal e islam baja laata hai. To muslamno par waajib hai ke uske saath musalmano ka maamla kare’n. Zaahiri aamaal ki raushni mein usko musalman hi samjha jaaega. Uski jaan maal aur aabru ko mehfooz rakha jaaega, jab tak wo koi aisa kaam na kar guzre jiski bina par murtad ka hukm us par na laga diya jaae. Nabi e Kareem ﷺ ka farman e mubarak hai:

أُمِرْتُ اَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتّٰى يَقُوْلُوْا لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ فَمَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ فَقَدْ عَصِمَ مِنِّىْ نَفْسَهُ وَمَالَهُ اِلَّا بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللهِ. [1] (Sahih Bukhari: V6 P138)

Aur doosri riwayat mein hai:

أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتّٰى يَشْهَدُوْا اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ رَّسُوْلُ اللهِ وَيُقِيْمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ فَإِذَا فَعَلُوْ ذٰلِكَ عَصَمُوْا مِنِّى دِمَائُهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ اِلَّا لَحَقِّ الْإِسْلَامِ.

“Yaane mujhe hukm diya gaya hai ke logo’n se us waqt tak jihad karoo’n jab tak ‘لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ’ na keh le’n aur salah ko qaayam kare’n, zakat adaa kare’n in umoor ko bajaa laane ke baad ham se apni jaan khoon aur maal ko mehfooz kar liya. Jab tak islam ke koi aisa kaam khilaaf na kare’n jiski bina par moojib e qatl ho jaae’n. Baaqi unka hisaab Allah ke paas hai”. (Sahih Bukhari: V1 P102)

---

[1] T: Mujhe hukm diya gaya hai ke main logo’n se us waqt tak jung karta rahu’n yahan tak ke iska iqraar kar le’n ke Allah ke siwa aur koi maabood nahi. Pas jisne iqraar kar liya Allah ke siwa aur koi maabood nahi to uski jaan aur maal ham se mehfooz hai, siwaae us haq ke jiski bina par qanoonan* uski jaan o maal zad mein aae aur uska hisaab Allah ke zimme hai. *[Sharah Sahih Bukhari - Tarjuma o Tashreeh Maulana Dawood Raaz رحمه الله, Markazi Jamiat Ahle Hadees, Hind Edition [RSB]*

*Jaise qisaas aur dam waghaira waala maamla.

Aur ‘لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ’ ka maane hai ‘لَا مَعْبُوْدَ بِحَقٍّ اِلَّا اللّٰهُ’ maabood e haqeeqi Allah Ta’ala ke alaawa koi nahi, agarche bani adam ghaiullah ki ibaadat karte hain, lekin ye log ibadat ke mustahiq nahi, ye to maabudaan e baatil hain. Ibaadat sirf Allah Rabbul Izzat ka haq hai.

Iske alaawa Allah Rabbul Izzat ke jitne naam hain, Allah Rabbul Izzat ne apni kitab mein jin naamo’n ka zikr farmaya hai ya Allah ke Nabi ﷺ ne Allah ke jo naam bataae hain, un par imaan laae’n aur unke maane aur mafaheem par bhi imaan rakhe’n khwaah wo naam zaati ho’n ya sifaati ho’n, Allah ke zaati naam ko Allah hi ke saath khaas samjhe’n. Allah ke sifaati naamo’n mein koi tehreef, maane mein radd o badal na kare’n.

Un naamo’n ke maane ko be-maane o be-asar na samjhe’n ya Allah ki sifaat ki kaifiyat ka tasawwur na rakhe’n aur na kisi makhlooq ki sifat ke saath Allah ki sifaat ko tashbeeh de’n. Balke in sifaat par isi tarah imaan laae’n jis tarah Allah aur uske Rasool ne uska zikr kiya hai, jin afaal ki nisbat Allah ne apni taraf ki hai un par imaan laae’n. [1]

Un sifaat par imaan rakhe’n ye sifaat jin azeem aur aala maane ko shaamil hain, wo sab bar-haq hain aur jis tarah Allah ki zaat e karima ke laayaq aur munaasib hai, usi tarah ye sifaat Allah ke liye saabit samjhe’n. Unka kisi haisiyat se inkaar karna be-deeni hai. Jaisa ke Allah Rabbul Izzat ka farman hai:

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ

Koi Makhlooq Uske Mushaaba Nahi, Wo Sunne Waala Aur Dekhne Waala Hai. (Surah ash-Shoora: 11)

Neez farman e Baari Ta’ala hai:

فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۝

Allah Ke Liye Misaale’n Pesh Na Karo, Allah Jaanta Hai Aur Tum Nahi

[1] T: Tashbeeh T: (تشبیہ) Allah ki sifaat ko makhlooq ki sifaat ki tarah maana jaae [RSB]; Tahreef T: (تحریف) Allah ke asma o sifaat ke liye baghair kisi daleel ke un maane ko lena jo asal maane ke khilaaf ho’n [RSB]; Taaweel T: (تاوِیل) Allah ki sifaat ke zaahiri, asal maane ko chod kar apni taraf se naya matlab nikaalna [RSB]; Taateel T: (تعطیل) Allah ke sifaat ki mukammal taur se nafi ki jaae [RSB]

Jaante. (Surah an-Nahl: 74)

To ham ye imaan rakhe'n ke Allah Rabbul Izzat *Waahid, Ahad* yaane akela hai. *Samad* kisi ka mohtaaj nahi, balke sab uske mohtaaj hain. 'لَمۡ يَلِدۡ ۙ وَلَمۡ يُوۡلَدۡ' '*Na pani zaat ke zariye kisi ko jana aur na kisi ne isko jana*'. 'وَلَمۡ يَكُنۡ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ' '*Is jaisa koi nahi*'.

Allah Rabbul Izzat ne apne mutaalliq farmaya:

اَلرَّحۡمٰنُ عَلَى الۡعَرۡشِ اسۡتَوٰى ۝٥

Aur Allah Rabbul Izzat Arsh Par Mustawi Hua. (Surah Taa Haa: 5)

Us istawa par baghair kaifiyat ke tasawwur aur uski haiyyat ke tasawwur ke baghair imaan rakhe'n aur ye bhi imaan rakhe'n ke arsh saato'n asmaan par hai aur Allah Ta'ala wahee'n se tamaam umoor ki tadbeer farmata hai:

يُدَبِّرُ الۡاَمۡرَ مِنَ السَّمَآءِ اِلَى الۡاَرۡضِ. [1]

Allah zinda hai, kyounke sabko qaayam aur mehfooz rakhne waala hai, har cheez par qudrat rakhne waala hai, har cheez ka jaanne waala hai. Allah sunta dekhta hai, raazi hota hai, naraaz hota hai, pyaar karta hai aur log usse pyaar karte hain, Allah ghussa bhi hota hai. Isi tarah hamara imaan hai ke jitni bhi qisme'n ibadaat aur puja ki ho sakti hain, wo sab Allah ke liye makhsoos hain.

Kisi bhi haajat ke liye jiski qudrat sirf Allah ko hai, ghairullah ko na pukaara jaae aur na kisi ke liye salah o sajda ho. Tawakkal sirf Allah par ho, jin umoor ka maalik sirf Allah hai, Un Mein kisi aur se madad na maangi jaae, qurbani, nazr aur chadhawa waghaira Allah ke alaawa kisi aur ke liye na ho.

Allah Rabbul Izzat ne jitne ambiya aur rasool bheje, un sab ki taalimaat ka sabse pehla rukn yehi tauheed e khaalis tha:

وَمَاۤ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ قَبۡلِكَ مِنۡ رَّسُوۡلٍ اِلَّا نُوۡحِىۡۤ اِلَيۡهِ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنَا فَاعۡبُدُوۡنِ ۝٢٥

[1] T: Wo Asmaan Se Lekar Zameen Tak (har) Kaam Ki Tadbeer Karta Hai. (Surah as-Sajda: 5)

Aye Nabi! Aapse Pehle Ham Ne Jo Bhi Rasool Bheja Hai, Usko Yehi Wahee Ki Thi Ke Mere Alaawa Koi Ibaadat Ke Laayaq Nahi Tum Log Sirf Meri Hi Ibaadat Karo. (Surah al-Ambiya: 25)

فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ، اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ .

Tu Ibaadat Allah Ke Liye Deen Ko Khaalis Karte Hue. Jaan Lo Deen e Khaalis Allah Hi Ke Liye Hai. (Surah az-Zumar: 2-3)

'لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللّٰهُ' ka taqaaza ye bhi hai ke Allah Rabbul Izzat ko hi har cheez ka Khaaliq aur Maalik jaane, nafa o nuqsaan ka maalik Allah hi ko samjhe'n aur usi se khair aur nafa ko talab kare'n aur shar ke dafa'[1] ke liye usi se iltija kare'n. Agar Allah ne kisi ko kuch hadd tak kisi qism ki taaqat di hai to khair ke kaam mein usse madad le sakte hain:

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۡ وَّهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿٦٢﴾

Har Cheez ka Khaliq Allah Hi Hai Aur Wohi Har Cheez Ka Muhaafiz Aur Nigehbaan Hai. (Surah az-Zumar: 62)

Allah Rabbul Izzat ke asma o sifaat aur Allah ke wahdahu la-shareek hone ka yehi aqida Nabi e Kareem ﷺ aur Sahaba Kiraam رضي الله عنهم ka tha. Aur jitne bhi aimma aur awaam-un-naas Nabi e Kareem ﷺ ki ittiba karne waale the, un sabka yehi aqida tha. Imam Abu Hanifa, Imam Maalik, Imam Shafai, Imam Ahmad bin Hambal, Imam Auzaai, Imam Zohri, Imam Makhool, Imam Sufiyan Sauri, Rabia al-Rae[2] waghaira waghaira رحمهم الله.

Tafseel ke liye Abdullah bin Ahmad bin Hambal رحمه الله ki 'كتاب السنة' Kitab as-Sunnah, Ibne Khuzaima رحمه الله ki 'كتاب التوحيد' Kitab-ut-Tauheed, Abul Qasim al-Lalkaai ki 'كتاب السنة' Kitab as-Sunnah, Ibne Abi Asim ki 'كتاب السنة' Kitab as-Sunnah, Sabooni ki kitab 'عقيدة السلف أصحاب الحديث' Aqidah as-Salaf Ashaab-ul-Hadees aur doosre aimma khusoosan Imam Ibne Taimiyya, Imam Ibnul Qaiyyim رحمهما الله ki kitabo'n ka mutaala-a[3] kiya jaae.

---

[1] T: (دَفْع) Door karna, zaael karna [RKT]

[2] T: (ربيعه الرائ) Ye taabai the [RSB]

[3] T: (مُطالَعَه) Kisi cheez ko uski waaqfiyat haasil karne ki niyyat se dekhna, kisi cheez se aagaah hona, ghaur, tawajjo [RKT]

Sahaba Kiraam ﷺ ko salaf kaha gaya hai aur unhee'n ke naqsh e qadam par chalne waalo'n ko salafi kaha gaya hai. Ye laqab ek musalman ko doosre musalman se alag aur mutamaiyyaz[1] banaata hai. Jinho'n ne is aqide ke mutaabiq aqida banaaya aur us par amal karne lage, unhe'n Ahle Sunnat wal Jamat aur Ahle Hadees kaha gaya hai. Jabke musalmano mein islam ke naam se 73 firqe ho gae hain aur har firqe ki kai shaakhe'n huee'n.

Ummat mein ikhtilaaf waaqe hua aur is haqiqat ka inkaar ek hat-dharm hi kar sakta hai, kyounke Quran mein Allah Ta'ala ne ikhtilaaf e umam ka zikr kiya hai, usse ummat e muhammadiya ko daraaya. Nabi e Kareem ﷺ ne ikhtilaaf e ummat ke waaqe hone ki khabar de kar kitabullah aur sunnat ke tamassuk[2] ka hukm farmaya, jo Sahaba Kiraam ﷺ ke hi aqide aur amal mein ek musalman ko mil sakta hai.

Salaf Ke Aqide Ke Mukhaalif Logo'n Ke Aqida Ka Mukhtasar Zikr:

Nabi e Kareem ﷺ aur Salaf, yaane Sahaba Kiraam ﷺ o Taabaeen aur Aimma ﷺ ke aqida ke khilaaf Allah ki zaat aur sifaat ke mutaalliq taaweel aur tehreef karne waale firqo'n ne zaat e Baari Ta'ala ki sifat 'استواء على العرش' '*istiwa alal arsh*' ka inkaar kiya hai. Halaanke Allah Rabbul Izzat ne apne kalaam e mubaarak mein 7 muqamaat par 'استواء على العرش' '*istiwa alal arsh*' ke lafz ke saath istiwa ka zikr kiya hai:

① Surah al-Aaraaf mein hai:

ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۠ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا ۙ

Phir Arsh Par Mustawi Hua, Wo Raat Ke Zariye Din Ko Dhaank Deta Hai, Raat Tezi Ke Saath Uski Talab Mein Rehti Hai. (Surah al-Aaraaf: 54)

② Surah Yunus mein hai:

---

[1] T: (مُتَمَيِّز) Alag, numaaya'n, alaahada, mumtaaz, juda, distinguished [RKT]

[2] T: (تَمَسُّک) Pakadna, acchi tarah giraft mein lena [RKT]

إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ ؕ مَا مِنْ شَفِيْعٍ
اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اِذْنِهٖ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٣﴾

Beshak Tumhara Rabb Wo Allah Hai, Jisne Asmaano'n Aur Zameen Ko 6 Dino Mein Paeda Kiya. Phir Arsh Par Mustawi Hua Aur Tamaam Umoor Ki Dekh Bhaal Karta Hai, Uski Janaab Mein Koi Sifaarish Karne Waala Nahi, Illa Ye Ke Uski Ijaazat Ke Baad Koi Sifarish Kare. Wohi Allah Tumhara Rabb Hai, Pas Tum Uski Ibaadat Karo, Kya Tum In Baato'n Se Nasihat Haasil Nahi Karte Ho. (Surah Yunus: 3)

③ Surah ar-Raad mein hai:

اَللّٰهُ الَّذِيْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ
مُّسَمًّى ؕ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَآءِ رَبِّكُمْ تُوْقِنُوْنَ ﴿٢﴾

Wo Allah Ki Zaat Hai, Jisne Aasmaano Ko Baghair Aise Sutoo'n Ke Jinhe'n Tum Dekh Sako, Oopar Uthaaya, Phir Arsh Par Mustawi Hua Aur Aftaab o Mahtaab Ko Duty Ka Paaband Bana Diya, Dono Ek Muaiyyan Muddat Ke Liye Chalte Rehte Hain, Wohi Tamaam Muamalaat Ka Intezaam Karta Hai, Apni Aayato'n Ko Tafseel Ke Saath Bayan Karta Hai, Taake Tum Apne Rabb Ki Mulaqaat Ka Yaqeen Karlo. (Surah ar-Raad: 2)

④ Surah Taa Haa: mein hai:

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾

Wo Nihayat Meherban Arsh Par Mustawi Hai. (Surah Taa Haa: 5)

⑤ Surah al-Furqan mein hai:

اِلَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۚۛ اَلرَّحْمٰنُ فَسْـَٔلْ بِهٖ خَبِيْرًا ﴿٥٩﴾

Jisne Asmaano Aur Zameen Ko Aur Unke Darmiyan Paai Jaane Waali Tamaam Ashiya Ko 6 Dino Mein Paeda Kiya, Phir Arsh Par Mustawi Hua. Pas Aap Unki Tafsilaat Us Allah Se Poochiye Jo Har Baat Ki Khabar Rakhta Hai. (Surah al-Furqan: 59)

⑥ Surah as-Sajda mein hai:

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ.

Wo Allah Hai, Jisne Asmaano Aur Zameen Ko Aur Un Dono Ke Darmiyan

Ko 6 Dino Mein Paeda Kiya. Phir Arsh Par Mustawi Hua. (Surah as-Sajda: 4)

⑦ Surah al-Hadeed mein hai:

هُوَ الَّذِىْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِىْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ؕ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِى الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ؕ وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝٤

Usi Ne Asmaano Aur Zameen Ko 6 Dino Mein Paeda Kiya, Phir Arsh Par Mustawi Hua, Wo Har Us Cheez Ko Jaanta Hai Jo Zameen Mein Daakhil Hoti Hai Aur Jo Usse Nikalti Hai Aur Jo Kuch Aasmaan Se Utarta Hai Aur Jo Us Mein Chadhta Hai Aur Tum Jaha'n Kahee'n Bhi Rehte Ho, Wo Tumhare Saath Hota Hai Aur Tum Jo Kuch Karte Ho Use Allah Khoob Dekh Raha Hota Hai. (Surah al-Hadeed: 4)

Iske alaawa aur bahut saari aayaat mein Allah Rabbul Izzat ke arsh par hone aur waha'n se ahkaam o awaamir ki tadbeer karne ka zikr hai.

Isi tarah ahadees e karima mein Allah Rabbul Izzat ke arsh par hone aur waha'n se raat ke aakhri hissa mein utarne ka zikr hai. Ulama ne khaas 'استواء على العرش' *'istiwa alal arsh'* ke suboot mein kitabe'n taaleef farmai hain. Jin mein sabse mashoor kitab Imam Zahabi ki 'اَلْعُلُوُّ لِلْعَلِيِّ اَلْغَفَّارِ'[1] hai aur Imam Daraqutni ne 'كِتَاب الْعَرْش' 'Kitab al-Arsh' likhi. Isi tarah 'يد' *Yad* (haath), 'وجه' *Wajh* (chehra), 'عين' *Aen* (aankh), 'كِتَاب الْعَرْش' *Saaq* (pindli), 'قدم' *Qadam* aur 'اصابع' *Asaabe'* (ungliya'n) waghaira ka zikr hai.

In sab par baghair kisi tashbeeh, tamseel aur takaiyyif ke imaan laana waajib hai aur in sifaat ke maane ko muattal[2] aur be-maane na samjha jaae. Aimma e islam ka yehi aqida raha hai. Imam Abu Hanifa, Abu Yusuf, aur Muhammad ka aqida jaanne ke liye dekhe'n 'Aqida Tahaawiya'.

---

[1] T: Al Uloo lil Aliyyil Ghaffaar. Iska mafhoom hoga: Bulandi (aur Azmat) Sirf Zaat e Waala Aur Bakhshne Waale (Allah) Ke Liye Hai. [RSB]

[2] T: (مُعَطَّل) Allah ki sifaat (jaise haat, istiwa, sunna waghaira ko bilkul radd karna ya unki haqiqat ko khatm karke mahez majaazi maane de dena [RSB]

Aqida Tahaawiya Mein Arsh Ke Baare Mein Kaha Hai:

وَالْعَرْشُ وَالْكُرْسِيُّ حَقٌّ، وَهُوَ مُسْتَغْنٍ عَنِ الْعَرْشِ وَمَادُوْنَهُ مُحِيْطٌ بِكُلِّ شَيْءٍ وَفَوْقَهُ.

"*Arsh aur kursi ka wujood bar-haq hai. Allah Ta'ala arsh ke alaawa har cheez se be-niyaaz hai, har cheez ko ghere hue hai aur har cheez ke oopar hai*". (Aqida Tahaawiya: P56 [Al Maktaba al Islami edition])

Isi tarah doosre ausaaf ke isbaat mein Shaikh al-Hanafiyya Bazdawi Abu al-Yusr (d 493h) kehte hain:

اِثْبَاتُ الْيَدِ وَالْوَجْهِ حَقٌّ عِنْدَنَا مَعْلُوْمٌ بِأَصْلِهِ مُتَشَابِهٌ بِوَصْفِهِ، وَلَا يَجُوْزُ اِبْطَالُ الْاَصْلِ بِالْعِجْزِ عَنْ اِدْرَاكِ الْوَصْف بِالْكَيْفِ وَاِنَّمَا ضَلَّتِ الْمُعْتَزِلَةُ مِنْ هٰذا الوحه فانهم ردو الاصول بجهلهم بالصفات فصاورا معطلة.

"*Haath aur chehre ka isbaat hamare nazdeek haq hai, iski asal[1] waazeh hai. Wasf aur kaifiyat ghair-waazeh hai. Motazala ne kaifiyat ki jahalat[2] ki bina par asal ko qubool na kiya aur in sifaat ki taateel karke muattala[3] ho gae*". (Sharah al-Fiqa al-Akbar li Mulla Ali Qaari: P93)

Isi tarah Allama Sarkhasi Hanafi (d 494h) bhi kehte hain:

اَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ أَثْبَتُوْا مَا هُوَ الْاَصْلُ مَعْلُوْمُ الْمَعْنٰى بِالنَّصِّ أَىْ بِالْآيَاتِ الْقَطْعِيَّةِ وَالدَّلَالَاتِ الْيَقِيْنِيَّةِ وَتَوَقَّفُوْا فِيْمَا هُوَ الْمُتَشَابِهُ وَهُوَ الْكَيْفِيَّةُ وَلَمْ يُجَوِّزُوْا اْلِاشْتِغَالَ فِىْ طَلَبِ ذٰلِكَ.

"*Ahel Sunnat wal Jamat ne jis sifat ke maane aur asal waazeh hain, unka isbaat[4] kiya hai. Kyounke wo qatai aayaat o yaqeeni daleelo'n se saabit hain aur jo cheez mutashaaba hai, yaane kaifiyat uski tafseel ke talab karne se tawaqquf[5] kiya hai*". (Sharah al-Fiqa al-Akbar li Mulla Ali Qaari: P93)

Shaikh Abdul Qadir Jeelani ﷫, jin ko aksar hanafi bhai apna imam aur soofiya

---

[1] T: (اَصْل) Asli, haqiqi, khaalis, sabab [RKT]

[2] T: Laa ilmi [RSB]

[3] T: (مُعَطَّلَه) Wo log jo Allah Ta'ala ke asma-o-sifaat, ya un mein se baaz ke munkir hain, unka khayaal hai ke Allah Ta'ala ke liye un asma-o-sifaat ka isbaat dar-haqiqat ek (1) Tasbheeh hai, jo Allah Ta'ala ko uski makhlooq ke mushaaba bana deti hai, lekin ye daawa bilkul laghv aur baatil hai - Islam Ke Bunyaadi Aqaaid az Saaleh al Uthaimeen [RSB]

[4] T: (اِثْبَات) Iqrar, haami, haa'n [RKT]

[5] T: (تَوَقُّف) Waqfa, sabar, der, taakheer [Urduinc]

ke ruoosa mein se samjahte hain, *Al Ghuniyatu lit-Taalibeen Tareeq al-Haq*[1] mein kehte hain:

لَا يَجُوْزُ وَصْفُهُ بِأَنَّهُ فِيْ كُلِّ مَكَان بَلْ يُقَالُ إِنَّهُ فِي السَّمَآءِ عَلَى الْعَرْشِ كَمَا قَالَ: اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوىٰ.

"*Allah Rabbul Izzat ke baare mein ye kehna ke har jagah hai, jaaiz nahi. Balke ye kaha jaae ke wo asman mein arsh par hai. Jaisa ke khud Allah Rabbul Izzat ne apne baare mein kaha hai ke Rahman A'arsh Par Mustawi Hua*".

Iske baadh Shaikh Abdul Qaadir Jeelani ﷫ ne mazeed aayaat o ahadees ka zikr karke kaha hai:

يَنْبَغِيْ إِطْلَاقُ صِفَةِ الْإِسْتِوَاءِ عَلَى الْعَرْشِ لَا عَلَى مَعْنَى الْقُعُوْدِ وَالْمَمَاسَةِ كَمَا قَالَتِ الْاَشْعَرِيَّةُ وَلَا عَلَى مَعْنَى الْإِسْتِعْلَاءِ وَالْغَلَبَةِ كَمَا قَالَتِ الْمُعْتَزِلَةُ.

"*Allah ke mutaalliq baghair kisi taaweel ke sifat e istiwa ka itlaaq*[2] *karna hai aur ye ke ye istiwa zaat hai, baithne aur arsh ko choo kar baithne ke maane sahih nahi aur na hi sirf bulandi aur rifat e shaan hi ki taaweel sahih hai. Jaisa ke ashaaira*[3] *ne yehi maane lekar aur na hi uski taaweel ghaalib hone aur qasd karne ke maane mein ki jaae jaisa ke motazala kehte hain*".

Phir aapne farmaya:

وَكَوْنُهُ عَلَى الْعَرْشِ مَذْكُوْرٌ فِيْ كُلِّ كِتَابٍ أُنْزِلَ عَلَى كُلِّ نَبِيٍّ أُرْسِلَ بِلَا كَيْفٍ فَالْإِسْتِوَاءُ مِنْ صِفَاتِ الذَّاتِ أَنَّهُ تَعَالَى يَنْزِلُ كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا كَيْفَ شَآءَ كَمَا شَاءَ فَيَغْفِرُ لِمَنْ أَذْنَبَ لَا بِمَعْنَى نُزُوْلِ الرَّحْمَةِ وَثَوَابِهِ كَمَا اِدَّعَتْهُ الْمُعْتَزِلَةُ وَالْاَشْعَرِيَّةُ لِلْاَحَادِيْثِ الصَّحِيْحَةِ فِيْ ذٰلِكَ.

"*Allah Rabbul Izzat ke arsh par hone ka zikr har nabi par utaari gai kitab mein bila tafseel kaif aaya hai. Is liye istiwa Allah ki zaat e mubaarak ki sifat hai. Neez Allah Ta'ala har raat pehle asmaan par jis kaifiyat se chaahe utar kar gunahgaro'n ko bakhshta hai, ye utarna sawab aur*

---

[1] T: Is kitab ka mukammal naam 'اَلْغُنْيَةُ لِطَالِبِي طَرِيقِ الْحَقِّ عَزَّ وَجَلَّ' 'Al-Ghunyatu lit-Taalibi Tareeq al-Haq Azza wa Jall' [RSB]

[2] T: (اِطْلاق) Kisi qism ki shart ya qaid lagaana [RKT]

[3] T: (اَشاعِرَہ) Ek (1) mashoor islami kalaami/aqli maktab e fikr hai jo Imam Abul Hasan Ashari (rh) ki taqleed ka taada karta hai. Ye giroh sifaat e Ilaahi ki taaweel (masalan 'ید' haath ko qudrat kehna) aur kalaami usoolo'n par tanqeed karte hain. Mazeed tafseel Forum.Mohaddis se li jaa sakti hai [RSB]

rahmat ke utarne ke maane mein nahi hai. Jaisa ke motazala aur ashaaira ne iski taaweel ki hai. Kyounke nuzool e Ilaahi ke baare mein sahih ahadees waarid hain". (Al-Ghunyatu lit-Taalibi Tareeq al-Haq: V1 P130-132)

Mulla Ali Qaari Fiqa Akbar ki sharah mein kehte hain:

اِنَّ الْغَضَبَ وَالرِّضٰى اَلَّذِىْ يُوْصَفُ اللهُ بِهِ مُخَالِفٌ لِمَا يُوْصَفُ بِهِ الْعَبْدُ وَإِنْ كَانَ كُلٌّ مِنْهَا حَقِيْقَةً، فَاِنَّ صَرْفَ الْقُرْآنِ عَنْ ظَاهِرِهِ وَحَقِيْقَتِهِ بِغَيْرِ مُوْجَبٍ حَرَامٌ.

"*Ghussa aur raazi hona jo Allah ki sifat hai, bande ke ghussa aur raza-mandi ke mukhalif hai. Ye ek haqiqat hai kyounke quran e kareem ko uske zaahiri aur haqiqi maane se baghair kisi daleel ke pherna haraam hai*". (Sharah Fiqh al-Akbar: P96)

Tamaam salaf o saaliheen Allah ki tamaam sifaat ke haqiqi maano'n par imaan rakhte aur uski kaifiyat ki toh (ٹوہ) na karte aur na hi uske mutaalliq sawal karte.

Abdullah bin Abi al-Hazeel kehte hain ke maine Abdullah bin Masood ﷜ se kaha, ke kya aapko ye ilm pohoncha hai ke Allah Ta'ala us shakhs se khush hota hai jo use yaad karta hai. Abdullah bin Masood ﷜ ne farmaya: 'لَا بَلْ يَضْحَكُ' "*Nahi, balke Allah Rabbul Izzat hasta hai*". (Al Ibaanah: V3 P111 [Sanad Sahih])

Abu al-Aaliya ne 'استواء على العرش' 'istiwa alal arsh' ki tafseer 'ارتفع على العرش' yaane "Arsh par buland hua" se ki hai. (Tafseer Ibne Abi Haatim: V1 P7; Sahih Bukhari: 2698)

Mujahid bin Jabar al-Makki (d 101h) ne 'استواء على العرش' 'istiwa alal arsh' ki tafseer 'علا على العرش' yaane 'Arsh ke oopar hai' se ki hai. (Sahih Bukhari: V6 P2698)

Imam Zohri aur Makhool kehte the ke jin ahadees mein Allah ki sifaat ka zikr hai, unko usi tarah qubool karo. (Sharah Usool Eteqaad Ahlus Sunnah wal Jamah lil Lalkaai: V3 P431)

Imam Abu Hanifa ﵀ se manqool hai:

وَنُقِرُّ بِأَنَّ اللهَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى مِنْ غَيْرِ اَنْ يَّكُوْنَ لَهُ حَاجَة وَاسْتَقَرَّ عَلَيْهِ وَهُوَ حَافِظُ الْعَرْشِ وَغَيْرِ الْعَرْشِ مِنْ غَيْرِ اِحْتِيَاجٍ.

"Ham iqraar karte hain ke Allah Subhanahu wa Ta'ala arsh par uske mohtaaj hone ke baghair mustawi aur mustaqar hai, aur wohi arsh aur ghair-arsh ka baghair ehtiyaaj ke muhaafiz bhi hai". (Eezaah ad-Daleel Fee Hajaj Ahl at-Taaweel: V1 P79; Khulaasa Ilm al-Kalaam: V1 P9)

Allah Ki Sifaat Ki Taaweel Najaaiz Hai:

Jo log Allah ki sifaat ki taaweel karte hain aur apne aapko ashari aqida ka motaqid kehte hain, to unhe'n jaanna chaahiye ke ye aqida Nabi e Kareem ﷺ, Sahaba Kiraam ﷺ aur Taabaeen e Azzaam neez aimma e deen ﷺ ke aqide ke khilaaf hai. Aur ye cheez bhi yaqeeni hai ke Imam Abul Hasan Ashari jinki taraf ye aqida mansoob kiya jaata hai wo khud us aqide se rujoo karke salaf sahaba aur taabaeen o aimma ikraam ke aqide ke motaqid ho gae the.

Is wajah se jo log is aqide ko Imam Abul Hasan ki taraf se mansoob karte hain to jaan le'n ke ye nisbat ghalat hai aur is aqida ko deen e islam ka aqida kehna bhi ghalat hai. Aur agar maan liya jaae ke Abul Hasan Ashari ne usse rujoo nahi kiya tha, tab bhi is aqida par eteqaad rakhna baatil hai.

Allah ke Rasool ne Allah ke liye 'استواء على العرش' '*istiwa alal arsh*' ko saabit kiya hai to mazkoora maano'n ke mutaabiq us par imaan laana hai na ke uska inkaar karna aur na hi uski koi taaweel karni hai aur na hi uski kaifiyat ki toh (ٹوہ) lagaani hai, kyounke salaf ka yehi tariqa raha hai. Iske alaawa soorat mein Rasool Allah ﷺ ki mukhalifat hogi.

Bahut Se Musalmano Ka Shirk:

Tauheed e Uloohiyat o Ibaadat ke baab mein bahut se musalmano ka rawaiyya shirk ka hai. Is pehlu mein ikhtilaaf e ummat ke hal ke liye hame'n quran o sunnat hi ki taraf rujoo karke sahih hidayat mil sakti hai. Allah Rabbul Izzat farmata hai:

قُلۡ اِنَّ صَلَاتِیۡ وَنُسُكِیۡ وَمَحۡيَاىَ وَمَمَاتِیۡ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَۙ ۝١٦٢ لَا شَرِيۡكَ لَهٗ ۚ وَبِذٰلِكَ اُمِرۡتُ وَاَنَا اَوَّلُ الۡمُسۡلِمِيۡنَ ۝١٦٣

Aye Nabi ﷺ Keh Deejiye Ke Meri Salah Aur Mera Zibah Karna, Meri Zindagi Aur Maut Sirf Allah Rabbul Alamen Ke Liye Hai, Koi Uska Shareek Nahi Aur Usi Ka Mujhe Hukm Diya Gaya Hai Aur Main Sabse Pehle Musalman Hoo'n. (Surah al-Anaam: 162-163)

Kitne musalman aise hain jo ghairullah ke liye amwaat, ashjaar o ahjaar[1] ke liye zibah karte, nazr o niyaaz chadhakar apne zo'm[2] mein unko khush karke unse haajat-talabi karte hain, jo aen shrik hai. Unko sochna chaahiye ke Allah ke is qaul ke ham mukhalif hain ya nahi.

Allah Rabbul Izzat farmata hai:

ادۡعُوۡنِیۡۤ اَسۡتَجِبۡ لَكُمۡ ۔

Mujhe Pukaaro, Main Tumhari Pukaar Ko Qubool Karunga. (Surah al-Ghaafir: 60)

Allah ko chodkar bahut se musalman amwaat ko pukaarte hain. Unki qabro'n par nazr o niyaaz chadhakar unse haajat talab karte hain. Kuch log ye uzr pesh karte hain ke ham un buzurgo'n ko waasta banakar unse talab karte hain. Kuch log ye uzr pesh karte hain ke ham in buzurgo'n ko waasta banakar unse talab karte hain. Kyounke ye hame'n Allah ke darbaar mein pohoncha sakte hain. Main ye baat samajhne se qaasir hoo'n ke ye baat kis daleel se kahi ja rahi hai, ke ye log hame'n Allah tak pohoncha sakte hain.

Kya Allah ke yaha'n waaste aur tufail ki zaroorat hai? Ya Allah Ta'ala iska mohtaaj hai ke koi shakhs bando'n ki haajat ko uske darbar mein pesh kare? Kya bande ki dua ko wo ba-zaat e khud nahi sun sakta? Is masla mein log Allah Rabbul Izzat ko insano se tashbeeh de kar waaste ki zaroorat samajhte hain. Allah ko kisi bhi makhlooq se tashbeeh dena doosri gumraahi hai.

Bahiyyo! Aapne aayat padhli 'ادۡعُوۡنِیۡۤ' 'Mujhe Pukaaro' 'اَسۡتَجِبۡ لَكُمۡ' 'Main

---

[1] T: Darakth aur patthar [RSB]
[2] T: (زُعْم) Gumaan, ghuroor [FL]

Qubool Karunga’. Mazeed farmaya:

وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِىْ عَنِّىْ فَاِنِّىْ قَرِيْبٌ ؕ اُجِيْبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيْبُوْا لِىْ وَلْيُؤْمِنُوْا بِىْ لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُوْنَ ﴿۱۸۶﴾

Mere Bande Jab Aapse Mere Mutaalliq Pooche’n To Jaan Le’n Ke Main Qareeb Hoo’n. Har Pukarne Waale Ki Dua Ko Jab Wo Pukarta Hai, Main Sunta Aur Qubool Karta Hoo’n. Pas Unhe’n Chaahiye Ke Mujh Hi Se Qubooliyat Talab Kare’n Aur Mere Oopar Imaan Laae’n, Taake Wo Hidayat-yaab Ho Jaae’n. (Surah al-Baqara: 186)

Aur agar waasta e rahmat banakar kisi aur ko pukarte hain to Allah Rabbul Izzat ka ye qaul bhi sunle’n:

اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ ؕ وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ ۘ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَاۤ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِىْ مَا هُمْ فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ؕ۬ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِىْ مَنْ هُوَ كٰذِبٌ كَفَّارٌ ﴿۳﴾

Jaan Lo Allah Hi Ke Liye Khaalis Deen Hai Aur Allah Ke Alaawa Jin ko Ye Log Apna Wali e amr Banate Hain Aur Kehte Hain Ke Ham Unki Ibaadat Sirf Is Wajah Se Kar Rahe Hain Ke Ye Hame’n Allah Ke Qareeb Kar Denge Allah Unke Ikhtilaaf Ke Masaail Mein Faisla Karta Hai, Allah Jhoote Aur Kaafir Ko Hidayat Nahi Deta. (Surah az-Zumar: 3)

Is aayat e karima par ghaur kare’n, Allah Jalle Shaanahu ne dua ki qubooliyat ke liye kisi ko apne darmiyan waasta banane ko jhoot aur kufr ki baat bataai hai aur khud apne faisle ki taraf rujoo karne ko kaha hai. To Allah ka faisla waazeh hai ke Allah qareeb hai, sabki sunta hai. Waaste aur kisi ki zaat ke wasila ki zaroorat nahi.

Balke aise logo’n mein se bahut se is qism ke log bhi hote hain, jo qabro’n ke saamne aisa khuzoo o khushoo baratte hain ke Allah ke saamne nahi baratte. Aur unke dilo’n mein buzurgo’n aur saaliheen ki qabro’n par is qadar raghbat aur khauf hota hai ke Kaaba Shareef ki diwaar ke saath khade hokar wo raghbat aur khauf Allah se nahi hota. Ye ek haqiqat hai. Ye deen e khaalis par imaan na laane ke natije mein hai.

Isme koi shak nahi ke ek musalman kisi qabr aur aastaane par maqboor o madfoon se agar apni muraad maangta hai to yaqinan wo shirk e akbar ka murtakib hai. Aur shirk ke baare mein Allah Ta’ala ka farman hai:

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ ۚ .

Allah Shirk Ko Maaf Na Karega Uske Alaawa Gunaho'n Ko Jisse Chaahe Maaf Kardega. (Surah an-Nisa: 48)

Allah Ke Bando! Ye baate'n kisi ko apni taraf se kehne ka haq nahi, ye Allah ka kalaam hai. Arbi zabaan ke jaanne waale ulama se iske maane pooch le'n. Agar yehi maane hai, jo maine bayan kiya hai to aakhri ham Allah ke saraasar hukm ke khilaaf kyoun karte hain aur usko deen samajhte hain. Yaqinan Allah ke bando, ye deen ki baat hargiz nahi.

Aur ek baat yaad rakhne ki hai, ke aaj ke baaz musalmano ka shirk, kuffar e Makkah ke shirk se bhi badhkar hai. Kyounke kuffar e Makkah aam haalat mein ghairullah ki ibaadat karte, ghairullah se madad maangte, lekin jab sakht musibat mein phans jaate to us waqt sirf Allah Rabbul Izzat hi ko pukaarte the. Is haqiqat ko aalim ul ghaib ne bayan farmaya hai, kisi fard bashar ki khabar nahi. Chunache irshad farmaya:

فَاِذَا رَكِبُوْا فِى الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ

Jab Kashti Par Sawaar Hote To Ikhlaas Ke Saath Allah Hi Ko Pukaarte. (Surah al-Ankabut: 65)

Fatah e Makkah ke mauqa par Ikrima bin Abi Jahl islam ka ghalba dekh kar imaan na laakar Yemen ki taraf bhaage, kashti par sawaar hue, kashti toofaan ki zadd mein aagai. Ikrima ne *Laat o Uzza* aur deegar butho'n ko pukaarna shuru kiya. Kisi ne kaha ke is jagah ab *Allah Wahdahu* ke alaawa kisi aur ko pukaarna besood hai. Sirf *Allah Wahdahu Laa Shareek* ko khaalis karke pukaaro.

Ikrima ne kaha ke agar samandar mein sirf *Allah Wahdahu Laa Shareek* maalik aur bachaane waala hai to khushki mein bhi sirf wohi maalik aur bachaane waala hai. Agar Allah ne aafiyat se is toofaan se nikaal diya to main jaakar apna haath Muhammad ﷺ ke haath mein daalkar unse maafi talab karunga. Chunache aise hi hua, kashti salamat rahi, aur Ikrima darbaar e nubuwwat mein haazir hokar islam le aae aur apni pichli adaawat se Rahmatu-lil-Aalameen ﷺ se maafi talab ki. Chunache Rahmatulil Aalameen ﷺ ne use maaf kar diya. (Mustadrak Haakim: V3 P241; Al Isaabah: V2 P497)

Aur ye baat bhi waazeh rahe ke wo log butho'n ko waasta e rahmat o shafaa-at samajhkar pukaarte the, ke wo Allah se sifaarish karke hamari hajaat ko poora kare'n. Ham unse talab karte hain, wo Allah se maang kar hame'n denge. Allah Rabbul Izzat ne unke is aqide ka zikr Surah Yunus mein is tarah farmaya hai:

وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُوْلُوْنَ هٰٓؤُلَاۗءِ شُفَعَاۗؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ ۭ قُلْ اَتُنَبِّـُٔوْنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ ۭ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝۱۸

Ye Log Allah Ke Siwa Aisi Cheezo'n Ki Pooja Karte Hain, Jo Unko Na Nuqsan Pohoncha Sakti Hain Aur Na Nafa Aur Kehte Hain Ke Ye Maabood Allah Ke Yaha'n Hamare Sifaarshi Hain. Aye Nabi ﷺ Unse Keh De'n Ke Kya Tum Allah Ko Us Baat Ki Khabar Dete Ho, Jise Wo Asmaano Mein Jaanta Hai Na Zameen Mein. Aur Wo Paak Aur Baala Hai Us Shirk Se Jo Ye Log Karte Hain. (Surah Yunus: 18)

Lekin aajke musalman ka aqida to ye hai ke wali aur buzurg aastaane waale hi nafa o nuqsaan pohonchate hain. Kya ye aqida musalmano mein nahi? Yaqinan hai? Main aapko ek saccha waaqia sunaata hoo'n.

Apne Hindustan ke kuch log 40 saal se ziyaada muddat se Makkah Mukarrama mein iqaamat pazeer hain. Unke aksar bacche aur bacchiya'n Makkah hi mein paeda hue, badhe pale, likhe padhe. Lekin Hindustan se jis aqida par pale badhe the. Maa baap ab tak usi aqida ko Makkah ki zindagi mein bhi gale se lagaae hue the. Unki ladki ka ek beta tha, jiski umr shayad 4 saal ki hogai thi, wo ladka saaf bolta nahi tha, bolta bhi to baate'n samajh mein na aate'n. Maine khud us bacche ko us haalat mein dekha hai. Mere ghar un logo'n ka aana jaana tha.

Meri ahliya ne bacche ki naani ko mashwara diya ke us bacche ko subh-subh thoda shahd aur kalonji ka sufoof zamzam ke saath de diya karo, in sha Allah zabaan saaf ho jaaegi. To Naani Saahiba ka jawab sune'n. Kehne lagee'n ke "*Ye sab kuch faaeda mand nahi hai*". Ahliya ne israar kiya ke '*Karke to dekho*'. Lekin naani inkaar hi kar rahi hain. Aakhir mein naani ne kaha ke '*Agle hafte ham india ja rahe hain, waha'n bombay mein Haji Ali ki qabr par shakar daal kar baccha ko chata denge, bolne lagega*'.

Ye qissa ibrat ka muqaam hai, balke afsos aur hasrat ka muqaam hai ke Makkah mein itni muddat guzaar lene aur 60 saal ki umr guzar jaane ke baad bhi insaan Allah ke ghar mein uski tauheed par imaan na la sake. Khusoosan tauheed e khaalis ke mulk mein reh kar bhi aam deen khusoosan Allah ki maarifat[1] se mehroom rahe to rone ka muqaam hai. Allah ke ghar ki barkat, dua ka mubarak muqam, zamzam ki barkat jiske baare mein Nabi e Kareem ﷺ ka farman hai:

مَاءُ زَمْ زَمْ لِمَا شُرِبَ لَهُ.

"*Zam Zam jis nek maqsad ke liye paaya jaae, wo nek maqsad Allah Ta'ala poora karega*". (Musnad Ahmad: V3 P357; Sunan Ibne Majah: Kitab ul Manasik: # 3062 [Allama Albani رحمه الله ne isey sahih kaha hai])

Kalonji ke baare mein farman e Nabawi ﷺ hai:

اِنَّ فِيْ الْحَبَّةِ السَّوْدَاءِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ.

"*Kalonji har marz ke liye shifa hai*". (Sahih Bukhari: Kitab ut Tib: # 5688; Sahih Muslim: # 18/2215)

Shahd[2] ke baare mein Allah Ta'ala ne farmaya:

فِيْهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ

Is Mein Logo'n Ke Liye Shifa Hai. (Surah an-Nahl: 69)

Allah aur Rasool ﷺ ke in aqwaal e mubaaraka par yaqeen aur unke saath aqidat nahi, yaqeen o aqidat us peer baba ke oopar hai, jiske baare mein kisi ko nahi maaloom kaisa aadmi tha. Agar Nabi bhi raha ho to bhi nafa o nuqsaan, shifa o marz ka maalik nahi ho sakta. Ye to sirf Allah ke haath mein hai. Allah Rabbul Izzat ne apne nabi ko hukm diya:

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ ۚۛ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوْٓءُ ۚۛ اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿١٨٨﴾

Aye Nabi ﷺ Keh De'n, Main Khud Apne Nafs Ke Nafa o Nuqsaan Ka Maalik Nahi, Albatta Jo Allah Chaahe. Aur Agar Main Ghaib Jaanta To Mazeed Khair Karta Aur Mujhe Koi Takleef Na Pohonchti, Main To Imaan

---

[1] T: (مَعْرِفَت) Shanaakht, pehchaan, waaqfiyat [RKT]

[2] T: Honey [RSB]

Waalo'n Ke Liye Basheer o Nazeer Hoo'n. (Surah al-Aaraaf: 188)

Isi tarah aaj ka musalman musibato'n mein ghir jaane ke baad Allah ke saath ikhlaas ka maamla karne ke bajaae ghairullah ki taraf maail hota hai. Kuffar e Makkah jo Nabi e Kareem ﷺ ke zamane mein the, wo to musibato'n mein mubtala ho jaane ke baad tamaam maabudaan e baatila ko bhool jaate the, lekin aaj ka musalman jis qadar musibato'n mein mubtala hota hai, usi qadar uski raghbat, raja aur ummeed[1], maqbureen aur saaliheen ke astaano'n se mutaalliq hoti hai.

Gujrat, Ahmadabad mein jo haadsa faajiah[2] hua tha, jis mein musalmano ki jaan o maal ka kaafi nuqsaan hua tha, ghar se be-ghar hokar asmaano ke taley zindagi guzaar rahe the. Hukumat ke baaz zimmedaraan ne unse kaha aap logo'n ko jald kisi aman ki jagah pohoncha diya jaaega. To logo'n ne kaha ke hame'n Bahraich Shareef pohoncha de'n. Bahraich Shareef jaha'n bahut badi dargah hai.

Ye musalmano ke aqide hain, jin ko Allah ki rahmat mein panah na mili to kya un auliya ki rahmat mein panah milegi, jo mano'n mitti ke neeche madfoon hain. Jinke baare mein Allah Rabbul Izzat ka farman hai:

وَالَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مَا يَمْلِكُوْنَ مِنْ قِطْمِيْرٍ

Allah Ko Chodkar Tum Jin ko Pukaarte Ho Wo Maamooli Cheez Ke Bhi Maalik Nahi Hain. (Surah al-Faatir: 13)

اِنْ تَدْعُوْهُمْ لَا يَسْمَعُوْا دُعَآءَكُمْ ۚ وَلَوْ سَمِعُوْا مَا اسْتَجَابُوْا لَكُمْ ۗ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُوْنَ بِشِرْكِكُمْ ۗ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيْرٍ ۝١٤

Agar Unko Pukaro To Tumhari Pukaar Ko Na Sunenge Aur Agar Bil-farz Sun Bhi Le'n To Koi Jawab Nahi De Sakte Aur Na Tumhari Muraad Poori Kar Sakte Hain Aur Qiyaamat Ke Din Wo Tumhare Shirk Ka Inkaar Kar Denge. Haqiqat e haal Ki Sahih Khabar Ek Khabardar Ke Siwa Koi Nahi De Sakta. (Surah al-Faatir: 13)

[1] T: Ummeed, tamanna, aarzoo [RKT]

[2] T: (حادِثَہ فاجِعَہ) Ek (1) achaanak aur bahut bada almnaak waaqia jis mein bade paemaane par jaani o maali nuqsaan hua ho [RSB]

Muhammad ur Rasool Allah ﷺ Ke Taqaaze:

Kalima Taiyyaba ke doosre juz Muhammad ur Rasool Allah ﷺ ke bhi kuch taqaaze hain, jinhe’n poora kiye baghair banda momin o muslim nahi ban sakta.

Pehla Taqaaza:

Kalma Taiyyaba ke doosre juz ‘محمد رسول اللّٰه’ ka taqaaza ye hai ke musalman Nabi e Kareem ﷺ ko Allah ka rasool aur paeghambar maane aur ye yaqeen rakhe ke aap aakhri Nabi aur Rasool hain, aapke baad koi Nabi ya Rasool na hoga. Farman e Baari Ta’ala:

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ

Muhammad ﷺ Tum Mardo’n Mein Se Kisi Ke Baap Nahi Hain, Albatta Allah Ke Rasool Aur Khaatim-un-Nabiyyeen Hain. (Surah : 162)

Koi ye keh sakta hai ke aapke bete Qasim aur Taiyyab o Taahir, Kadeeja ﵂ ke batan se the aur Mariya ﵂ ke batan se Ibrahim the, phir kaise ye kaha gaya ke Aap ﷺ mardo’n ke baap na the. To is haqiqat ko jaan le’n ke ‘رجل’ rajul ka lafz baaligh mard par bola jaata hai aur Aap ﷺ ki jitni narina-aulaad[1] thee’n, sabke sab buloogh at se bahut pehle bachpan hi mein intiqaal kar gae. Is liye aayat e karima ka maane waazeh hai ke koi us umr ko nahi pohoncha ke jis umr mein use mard (rajul) kaha jaae.

Neez, nuzool e aayat ke waqt sab ka intiqaal ho chuka tha. Isi wajah se to dushman Aap ﷺ ko ‘اَبْتَرْ’ abtar kaha karte the. Unki tardeed mein Surah al-Kausar Naazil hui:

اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ ۝١ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۝٢ اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ۝٣

Yaqinan Ham Ne Tujhe (hauz-e) Kausar Aur (bahut kuch) Diya Hai. Pas Tu Apne Rabb Ke Liye Namaz Padh Aur Qurbani kar. Beshak Tera Dushman Hi Be-naam o Nishan Hai. (Surah al-Kausar: 1-3)

Is liye aayat ke nuzool ke waqt koi ladka zinda na tha, ke bada hokar Nabi

[1] T: Nar aulaad [RKT]

banaya jaae. Is liye Allah Rabbul Izzat ne farmaya ke wo Khaatam-un-Nabiyyeen hain.

Abdullah bin Abi Awfa ﷛ se kaha gaya ke Aap ne Ibrahim Ibn Rasool ﷺ ko dekha tha. Aap ﷛ ne jawab mein kaha ke bachpan hi mein inka inteqal ho gaya, lekin agar Allah inko Nabi e Kareem ﷺ ke baad nabi banana chaahta to wo zinda rehte. Lekin Aap ﷺ ke baad koi nabi nahi. (Sahih Bukhari: V10 P37)

Imam Ahmad ki riwayat hai, Anas ﷛ farmate hain:

رَحْمَةُ اللهِ عَلَى اِبْرَاهِيْمَ لَوْ عَاشَ لَكَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا.

"*Allah ki rahmat ho Ibrahim par, agar zinda rehte to sacche nabi hote*". (Musnad Ahmad: V3 P133)

Fathul Baari mein hai ke Ibne Manda ki riwayat mein ye bhi aaya hai ke:

وَلٰكِنْ لَمْ يَكُنْ لِيَبْقٰى لِاَنَّ نَبِيَّكُمْ آخِرُ الْاَنْبِيَاءِ.

"*Unko Allah ne is wajah se zinda nahi rakha ke tumhare Nabi ﷺ aakhri nabi hain*". (Fathul Baari: V10 P47)

Sahabi ka ye qaul Nabi e Kareem ﷺ ke qaul ke hukm mein hai, kyounke Sahaba Kiraam ﷛ ghaibi baato'n ko apne qiyaas aur raae se nahi keh sakte. Zaroor use Nabi e Kareem ﷺ se suna hoga, agarche unho'n ne apne Nabi ﷺ se sunne ka zikr nahi kiya hai.

Is wajah se qadiyani ummat ke daawa ke Mirza Ghulam Ahmad nabi tha, quran o sunnat ka inkaar hai. Unhe'n Allah se dar aur aakhirat ka khauf hai to us daawe aur aqide se tauba o istighfaar kare'n. Unhe'n quran o hadees e sahih par imaan laana chaahiye. Quran e Kareem ko salaf o saaliheen ki samajh ki raushni mein samajhna zaroori hai. Kisi ke peeche apne deen o imaan ko zaaya na karna chaahiye. Qiyaamat ke din har ek se khud usi ke amal ka hisaab hoga. Albatta gumraah karne waale, un logo'n ke gunah ka bhi azaab chakhenge, jinhe'n unho'n ne gumraah kiya hoga.

Nabi e Kareem ﷺ, Nabi hone ki haisiyat se aam logo'n ke liye baap ki haisiyat rakhte hain. Musnad Ahmad waghaira ki riwayat hai, Abu Huraira ﷛ farmate hain ke Nabi e Kareem ﷺ ne farmaya:

إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ بِمَنْزِلَةِ الْوَالِدِ أُعَلِّمُكُمْ، فَإِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ الْغَائِطَ فَلَا يَسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَلَا يَسْتَدْبِرْهَا وَلَا يَسْتَطِيْبُ بِيَمِيْنِهِ.

"*Main tumhare baap ki tarah hoo'n, tumhe'n sikha raha hoo'n, jab koi qaza e haajat ko jaae to qibla ko aage ya peeche na kare aur na daahine haath se istinja kare*". (Sahih al-Jaame al-Sagheer: V2 P284)

'خَاتَم' Khaatam ke maane mohr[1] ke hain, yaane ab nubuwwat ke oopar mohr lag chuki hai, doosri koi nubuwwat is duniya mein na hogi. Ya khaatim 'خَاتِم' 'تِ' ke zer ke saath padha jaae to bhi aayat e karima ke maane ye hue ke aap nabiyo'n ke silsila ko khatam karne waale hain. Doosri aayat ko bhi ba-ghaur padhe'n:

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا.

Aaj Maine Tumhare Deen Ko Mukammal Karke Apni Nemat Ko Tumhare Oopar Tamaam Kar Diya Aur Tumhare Liye Islam Deen Hi Se Raazi Hoo'n. (Surah al-Maaida: 3)

Doosra Taqaaza:

'لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ' ka taqaaza ye bhi hai ke ham Nabi e Kareem ﷺ ko apna imam aur peshwa o muqtada[2] aur mutlaq itaa-at ka haqdaar samjhe'n, kyounke Allah Rabbul Izzat ne hame'n jis tarah hame'n sirf apni ibaadat ke liye paeda kiya hai, kisi aur ki ibaadat ko hamare liye jaaiz nahi kiya. Usi tarah hame'n sirf Nabi e Kareem ﷺ ki ittiba hi ke liye paeda kiya hai, is liye kisi aur ki ittiba aapki ittiba ke khilaaf jaaiz nahi.

Jis tarah Allah ki ibaadat ke tariqe salaf o saaliheen, Sahaba Kiraam ﵃ ne Nabi e Kareem ﷺ se lekar ham tak pohonchae aur ham unke maslak par chalte hain, usi tarah Nabi e Kareem ﷺ ki ittiba ke tariqe ko Sahaba Kiraam ﵃ ne khud Nabi e Kareem ﷺ se lekar ham tak pohonchaya hai. To hamare aimma aur ulama jinho'n ne ham tak Allah ki ibaadat ke tariqe aur Nabi e Kareem ﷺ ki ittiba o itaa-at ko pohonchaya, unki baat ko lena ye unki ittiba nahi hui. Balke Allah aur Rasool ﷺ hi ki ittiba aur

---

[1] T: (مُہْر) Paabandi, bandish, mumaaniat, angothi [RKT]

[2] T: (مُقتَدیٰ) Jiski paerawi ki jaae, jo paerawi ke qaabil ho, peshwa, rehnuma [RKT]

ataa-at hui. Farman e Baari Ta'ala hai:

وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ ۚ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا ۚ

Rasool Tumhe'n Jo Kuch Bhi De'n Use Lelo Aur Jis Cheez Se Mana Kar De'n, Usse Baaz Raho. (Surah al-Hashr: 7)

Aap ﷺ hi qiyaamat tak tamaam ins o jinke liye uswa aur laayaq e iqtida hain. Farman e Ilaahi hai:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيْرًا ؕ﴿۲۱﴾

Tumhare Liye Zaat e Rasool Mein Acchi Iqtida Hai, Har Us Shakhs Ke Liye Jo Allah Se Ummeed Rakhta Ho Aur Aakhirat Ke Din Ki Ummeed Rakhta Ho Aur Allah Ko bahut Yaad Karne Waala Ho. (Surah al-Ahzaab: 21)

Aapke deen ki tamaam baate'n wahee e Ilaahi hain, Aap ﷺ apni taraf se koi baat nahi kehte the. Farman e Baari Ta'ala hai:

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ؕ﴿۳﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُّوْحٰى ۙ﴿۴﴾

Yaane Aap Apni Raae Aur Khwahish e nafs Se Nahi Bolte, Jo Bhi Baat Bolte Hain, Wo Allah Ki Taraf Se Wahee Hoti Hai. (Surah an-Najm 3-4)

Surah Yunus mein Allah Rabbul Izzat farmata hai:

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنٰتٍ ۙ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَآ اَوْ بَدِّلْهُ ؕ قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيْٓ
اَنْ اُبَدِّلَهٗ مِنْ تِلْقَآئِ نَفْسِيْ ۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ ۚ اِنِّيْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۵﴾

Jab Un Par Hamari Aayate'n Padhi Jaati Hain, To Jo Log Hamare Saamne Aane Ki Ummeed Nahi Rakhte Wo Kehte Hain Ke Is Quran Ke Alaawa Doosra Koi Quran Laao, Ya Isko Badal Do. Aye Pyare Rasool! Aap Keh De'n Mujhe Haq Hi Nahi Ke Apni Marzi Se Ise Badal Doo'n, Main To Wahee Ka Paaband Hoo'n. Badalne Mein Allah Ki Nafarmaani Hai Aur Agar Main Apne Rabb Ki Nafarmaani Karoo'n To Mujhe Khauf Hai Ke Azaab e aleem Mein Mubtala Na Ho Jaau'n. (Surah Yunus: 10: 15)

Teesra Taqaaza:

Muhammad ur Rasool Allah ﷺ ka taqaaza hai ke aapke tamaam faislo'n ko qubool kare'n, kyounke Allah ne ham sabko aap hi ke tamaam faislo'n par amal karne ka hukm diya hai, warna ham momin na honge.

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُوْنَ حَتّٰى يُحَكِّمُوْكَ فِيْمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا ﴿٦٥﴾

Aye Nabi ﷺ Tumahre Rabb Ke Qasam! Log Momin Ho Hi Nahi Sakte, Jab Tak Ke Apne Ikhtilaafi Masaail Mein Aap Hi Se Faisla Na Le’n. Phir Aap Jo Kuch Faisla Karo Usko Lene Aur Qubool Karne Mein Apne Dilo’n Mein Koi Tangi Na Mehsoos Kare’n, Balke Be-aenihi[1] Usko Qubool Kar Le’n. (Surah an-Nisa: 65)

Ye hukm jis tarah Aap ﷺ ki zindagi mein aapke faisla ke liye tha, usi tarah qiyaamat tak ke liye quran o sunnat ki ittiba ke liye hai. Inhee’n dono ko maanne par imaan ka daar o madaar hai. Allah Ta’ala aapki mukhalifat se daraata hai:

فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ

Jo Log Rasool e Kareem ﷺ Ki Mukhalifat Karte Hain, Unko Darna Chahiye Ke Wo Fitne Mein Na Padh Jaae’n ya Unko Dardnaak Azaab Na Aa-gher-le. (Surah an-Noor: 63)

Isi tarah doosri aayat mein Allah ka hukm hai:

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْ ۚ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِيْ شَيْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۭ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ﴿٥٩﴾

Aye Wo Logo Jo Imaan Laae Ho, Allah Aur Uske Rasool Ki Itaa-at Karo, Aur Un Logo’n Ki Jo Tumhare Oopar Ikhtiyaar Waale Hain. Agar Tumhare Darmiyan Kisi Maamle Mein Tanaaza Ho Jaae To Uska Hal Sirf Ye Hai Ke Use Allah Ki Taraf Aur Rasool Ki Taraf Lauta Do Agar Tum Allah Par Aur Qiyaamat Ke Din Par Imaan Rakhte Ho. Yehi Tumhare Liye Behtar Aur Aafiyat o Anjaam Ke Etebaar Se Bhi Accha Hai. (Surah an-Nisa: 59)

‘اُولِي الْاَمْرِ’ *Oolil Amr* se muraad ulama aur omara o hukkaam hain. Allah Rabbul Izzat ne hame’n apne ulama o omara ki itaa-at, apni aur rasool ki itaa-at ke andar rehkar karne ka hukm diya hai. Ulama e deen jo Allah aur Rasool ke hukm ke mutaabiq fatwa aur ahkaam saadir farmate hain, unki itaa-at waajib hai. Isi tarah kisi bhi darje aur kisi bhi ijtimaai o deeni

---

[1] T: (بِعَينِہٖ) Hoo-bahoo, bilkul, waisa hi [RKT]

pehlu ke zimmedaar ho’n unki itaa-at waajib hai. Shart ye hai ke unka hukm quran o hadees se na takraae. Sahihain ki riwayat hai:

اَلسَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيْمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ مَالَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ.

“*Musalman par laazim hai ke apne ikhtiyaar waalo’n ki baat sune aur maane, khwaah use pasand ho ya na pasand. Jab tak ke use Allah aur Rasool ki nafarmaani ka hukm na diya jaae aur jab use nafarmaani ka hukm diya jaae to phir us par sunnaa aur maanna jaaiz hi nahi, che-jaaeke laazim ho*”. (Sahih Bukhari: Kitab ul Ahkam: H7144; Sahih Muslim: Kitab ul Imaarah: H1840)

Chautha Taqaaza:

Muhammad ur Rasool Allah ﷺ ka taqaaza ye bhi hai ke imaan o yaqeen ho ke quran ke maane o mafaheem ko Nabi e Kareem ﷺ ki tafseer o tauzeeh ke baghair nahi samjha ja sakta. Is liye hadees e rasool ﷺ quran ka laazmi juzv hai. Allah Ta’ala ka farman hai:

وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ.

Is Zikr (Quran) Ko Ham Ne Aap Par Naazil Kiya Hai, Taake Aap Logo’n Ke Saamne Uski Tauzeeh Kar De’n Jo Unke Liye Naazil Ki Gai Hai, Taake Log Ghaur o Fikr Kare’n. (Surah an-Nahl: 44)

Nabi e Kareem ﷺ ka farman hai:

عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِيْنَ الْمَهْدِيين عَضُّوْا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَاِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْاُمُوْرِ فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ.

“*Tum meri aur mere hidayat-yaafta Khulafa e Rashideen* رضي الله عنهم *ki sunnat ko laazim pakdo, usko apne daadho’n ke saath mazboot karke pakadlo aur bidaat se bacho, kyounke har bidat gumraahi hai*”. (Musnad Ahmad 4: 126-127; Sunan AD: H4607; Sunan Tirmizi: H2678; Sunan Ibne Majah: H42)

Is hadees ki tafseer aur mufassal sharah dekhni ho, to ‘Jaame al-Uloom wal Hikam’ mein dekhe’n.

Ab un logo’n ke baare mein kaha jaae, jo log sirf quran e kareem ko deen e islam ka qanoon samajhte hain, magar hadees ko sharai haisiyat nahi

dete. Kya wo Muhammad ur Rasool Allah ﷺ ka taqaaza poora kar rahe hain? Kya qo Allah ke qaul: ‘اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ’ par amal kar rahe hain? Hargiz nahi, yaqinan wo log apne deen o imaan ki khair manaae’n.

Paanchwaa’n Taqaaza:

‘لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ’ ka taqaaza ye bhi hai ke aapke mubarak saathiyo’n se ham mohabbat kare’n aur unke naam ke saath رضی اللہ عنهم ki dua bhi karte rahe’n. Sahaba Kiraam ﷺ ne Allah ke Rasool ﷺ se roo-ba-roo deen ko seekha, us par amal kiya aur poore ikhlaas ke saath is deen ko logo’n tak pohonchaya. Allah ne apne kalaam e paak mein unki badi taareefe’n farmai hain. Irshad farmaya:

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى نَحْبَهٗ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوْا تَبْدِيْلًا ۝٢٣

Imaan Laane Waalo’n Mein Aise Log Hain, Jinho’n Ne Allah Se Kiye Hue Ahd Ko Saccha Kar Dikhaaya. Un Mein Kuch Log Apna Waada Poora Karke Chal Base Aur Kuch Log Waqt Aane Ke Muntazir Hain, Unho’n Ne Apne Rawaiyye Mein Koi Tabdeeli Nahi Ki. (Surah al-Ahzaab: 33:23)

Khusoosan Khulafa e Rashideen ﷺ to hamare Rasool ke baad hamare khusoosi mukhtada hain. Jaisa ke ‘عَلَيكُمْ بِسُنَّتِيْ وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِيْنَ’ yaane *Meri aur Khulafa e Rashideen ﷺ ki sunnat ko pakadlo* se waazeh hai. Iske alaawa agar ummat mein koi bhi masla muttafiq-alae[1] hai, aur kisi aalim ne isse ikhtilaaf nahi kiya hai to tamaam musalmano par uski ittiba aur itaa-at waajib hai. Isi ko ijma e ummat kaha jaata hai. Farman e Baari Ta’ala hai:

وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيْلِ الْمُؤْمِنِيْنَ نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهٖ جَهَنَّمَ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ۝١١٥

Jo Koi Rasool Ke Waaste Se Aai Hui Hidayat Waaze Ho Jaane Ke Baad Rasool Se Ikhtilaaf Karega Aur Momino’n Ki Raah Ko Chodkar Kar Chalega To Ham Use Usi Taraf Pher Denge Jis Taraf Wo Phira Ja Raha Hai

---

[1] T: (مُتَّفَق عَلَيه) Jis par ittifaaq kiya gaya ho, jo baat sabki raae ke mutaabiq ho, [RKT]

Aur Ham Use Jahannam Mein Daal Denge Jo Badtareen Thikaana Hai. (Surah an-Nisa: 115)

Isi tarah Nabi e Kareem ﷺ ne sahih hadees mein farmaya hai:

إِنَّ اللّٰہَ لَا يَجْمَعُ أُمَّتِيْ عَلَى الضَّلَالَةِ، ، وَيَدُ اللّٰهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ.

"*Allah meri ummat ko gumraahi par ekattha nahi karega aur Allah ka haath jamaat ke oopar hai*". (Tirmizi: H2167; As-Sunnah li Ibn Abi Aasim: 81)

Yehi deen ka taqaaza hai aur isi par chalkar Sahaba Kiraam ﷺ Allah Ta'ala ke nazdeek maqbool hue aur Allah unse raazi hua. Isi deen e khaalis aur kaamil o mukammal deen par chal kar log Nabi e Kareem ﷺ ki taaleem ke zariye hidayat-yaab hue aur tamaam gumraahiyo'n, ikhtilaaf aur samaaji alaaisho'n[1] se paak hue. Farman e Rabbi hai:

هُوَ الَّذِىۡ بَعَثَ فِى الۡاُمِّيّٖنَ رَسُوۡلًا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُوۡا عَلَيۡهِمۡ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيۡهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ الۡكِتٰبَ وَالۡحِكۡمَةَ وَاِنۡ كَانُوۡا مِنۡ قَبۡلُ لَفِىۡ ضَلٰلٍ مُّبِيۡنٍۙ ۝٢

Wohi Rabb Hai Jisne Naa-khuwanda[2] Logo'n Mein Unhi Mein Se Ek Rasool Bheja Jo Uski Aayate'n Padhkar Sunaata Tha Aur Unko Paak Karta Tha Aur Unhe'n Kitab o Hikmat Yaane Sunnat Sikhaata Tha. Yaqinan Ye Log Usse Pehle Khuli Gumraahi Mein The. (Surah al-Juma: 2)

Isi deen e khaalis ke zariya Sahaba Kiraam ﷺ ke toote hue dil jude, aapas ki dushmaniya'n khatam huee'n. Ek doosre ke saath sheer o shakar[3] hue. Farman e Baari Ta'ala hai:

وَاعۡتَصِمُوۡا بِحَبۡلِ اللّٰهِ جَمِيۡعًا وَّلَا تَفَرَّقُوۡا‌ ۖ وَاذۡكُرُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ عَلَيۡكُمۡ اِذۡ كُنۡتُمۡ اَعۡدَآءً فَاَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوۡبِكُمۡ فَاَصۡبَحۡتُمۡ بِنِعۡمَتِهٖۤ اِخۡوَانًا ۚ وَكُنۡتُمۡ عَلٰى شَفَا حُفۡرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَاَنۡقَذَكُمۡ مِّنۡهَا ‌ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمۡ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُوۡنَ ۝١٠٣

Allah Ta'ala Ki Rassi Ko Sab Mil Kar Mazboot Thaam Lo Aur Firqa Bandi Na Karo Aur Allah Ki Nemat Ko Yaad Karo Ke Tum Ek Doosre Ke Dushman The, To Usne Tumhare Dilo'n Mein Ulfat Daal Di To Tum Uski Nemat Ki Badaulat Bhai-bhai Ho Gae Aur tum Aag Ke Gadhe Ke Kinaare Pohonch

---

[1] T: (آلائِشْ) Aaloodgi, najaasat e baatini, fisq o fujoor, naapaaki, shar [RKT]

[2] T: (ناخواندَہ) An-padh, be-ilm, jaahil, jis ko daawat na di gai ho [RKT]

[3] T: (شِیْر و شَکَر) Ghul-mil jaana, mila-jula, very close and intimate [RKT]

Chuke The, To Usne Tumhe’n Bacha Liya. Allah Ta’ala Isi Tarah Tumhare Liye Apni Nishaniya’n Bayan Karta Hai Taake Tum Hidayat Paa Jaao. (Surah Aale Imran: 103)

Isi deen e khaalis par Allah raazi hai aur is par amal karke duniya o aakhirat ki saadat se ek musalman sarfaraz ho sakta hai.

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى ۙ فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ
﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَىٰ
وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾

Tumhare Paas Jab Bhi Meri Taraf Se Hidayat Pohonche To Jo Meri Hidayat Ki Paerawi Karega To Na Wo Gumraah Hoga Na Wo Shaqee o Bad-bakht[1] Aur Jo Meri Yaad Se Roo-gardaani Karega Uski Zindagi Talkh[2] Aur Tang Guzregi Aur Ham Use Roz e qiyaamat Andha Karke Uthae’n Ge. Wo Kahega Ke Aye Rab! Mujhe Toone Kyoun Andha Banakar Uthaaya, Halaanke Main Dekhta-bhaalta Tha. Allah Kahega: Isi tarah Hona Chahiye Tu Meri Aai Hui Aayato’n Ko Bhool Gaya Tha, To Aaj Tu Bhi Bhula Diya Jaaega. (Surah Taa Haa: 123-126)

Deen e Khaalis aur Murtaza minAllah[3] ki is mukhtasar tasweer o tauzeeh ke baad hame’n iske nataaij ko bhi dekhna hai, jab arab ki ummi qaum ne ise galey lagaaya us par amal kiya to Allah ki khushnoodi yski nusrat uske saath rahi aur kuch hi saalo’n mein us qaum ne Allah ki nemat e deen ko duniya ke mukhtalif mumaalik aur ilaaqo’n mein phaela diya. Aman se mehroom zulm o khuaf se sisakti duniya ko sukoon mila.

Aur wo din aaya ke jiski khabar Nabi e Kareem ﷺ ne di thi. Sahih Bukhari mein hai: “Adee bin Haatim رضي الله عنه kehte hain ke maine Nabi e Kareem ﷺ ke paas baitha tha. Is darmiyan ek shakhs ne aakar faqr[4] ki shikayat ki. Doosre ne aakar gharat-gari, loot-khasot ki shikayat ki. Aap ﷺ ne farmaya: “*Adee bin Haatim, tumne heera shahr dekha hai*”. Maine jawab

---

[1] T: (بَد بَخْت) Jiski qismat mein takleef aur ranj ho, musibat zada, manhoos [RKT]

[2] T: (تَلْخ) Naagawaar, naa-pasand (zindagi, tajarba, jawaab waghaira) [RKT]

[3] T: (مُرتَضىٰ) Chuna hua, muntakhab kiya hua, pasandida, maqbool, yahan Allah ke nazdeek ke saath istemaal hoga [RKT]

[4] T: Bhook, iflaas, tangdasti, mohtaaji [RKT]

diya ke “*Nahi dekha hai, lekin uske baare mein logo’n ne mujhe bataaya hai*”. Aap ﷺ ne farmaya: “*Agar tumhari zindagi rahi to tum dekh loge ke akeli ek aurat sawaar hokar heera se makkah aakar Kaaba ka tawaaf karegi, uske dil mein Allah ke alaawa kisi ka khauf na hoga*”.

“Maine apne dil mein kaha: Us waqt (qabila) Bani Tae ke daaku kaha’n chale jaaenge, jinho’n ne mulk mein fasaad ki aag bhadka rakhi hai”.

Adee bin Haatim رضي الله عنه kehte hain: “*Aakhir wo zamaana aaya aur maine apni aankho’n se dekh liya ke ek sawaar aurat heera shahr se Makkah aakar tawaaf karti thi*”. (Sahih Bukhari: Kitab ul Manaqib: H3090)

Musalman jab deen e khaalis par aamil the, to unke andar ittihaad o ittifaaq tha. Uske natije mein poori duniya par ghalib the, izzat o mohabbat ki nazar se log unhe’n dekhte the. Dushman ke dil mein unka rob tha, unho’n ne har ek ke saath adl o insaaf kiya. Aur is waqt jab musalmano ki haalat naa-gufta-bihi[1] hai, iski wajah sirf ye hai ke deeni etebaar se wo ghair muslimo ke bahut se aqaaid aur amaal ko ikhtiyaar kiye hue hain. Jo tauheed e Baari ke mukhalif hain. Neez Muhammad ur Rasool Allah ﷺ ke taqaazo’n ko bahut hadd tak chod rakha hai.

Awwalan Allah ne unka naam musalman rakha tha. Ab ummat mein Shia, Naasibi, Kahriji jaise naam firqo’n ki soorat mein ubhre aur ye naam sirf aqide ke ikhtilaaf aur quran o sunnat ke aqida jisko Sahaba Kiraam رضي الله عنهم ne Nabi e Akram ﷺ se liya tha, ke chodne se aae hain. Isi tarah aqida ki bina par Ashari, Motazali, Matureedi jaise firqe paeda hue.

Waazeh aur saada deen ka aqida na us mein taateel sifaat e baari aur na taaweel hai. Magar logo’n ne us baab mein taateel aur taaweel se kaam liya aur tariqa e Rasool ﷺ o Sahaba رضي الله عنهم ko chodkar, kuch firqe aur paeda hue. Halaanke ye aqide waazeh taur par deen e khaalis ke aqide ke khilaaf hain. Aur is aqide ki bina par bahut kuch ikhtilaaf ummat mein raha. Ek musalman ne doosre musalman par zulm kiya. Misaal ke taur par ek waaqia mulahaza farmae’n.

---

[1] T: (نَاگُفْتَه بِه) (Wo baat ya haal) jiska iaada bayan karne waale ke liye bhi takleef-dah ho, baat jo nihaayat kharaab ho jiska naa kehna hi accha ho [RKT]

Haafiz Ibne Kaseer رحمه الله apni taareekh ki kitab *Al Bidaaya wan Nihaaya* mein raqm-taraz hain ke 595h mein Haafiz Abdul Ghani Maqdisi ki wajah se Dimishq mein ek bada fitna roonuma hua hua. Wajah ye thi ke wo masjid e umawi mein hanabala ke mehraab mein dars dete the. Ek din unho'n ne aqida par kuch kalaam kiya. Us par Qazi Mohiuddin Azki aur Ziyauddin ne Sultan Moazzaam aur Ameer Saarimuddin Bargash se shikayat ki. To Haafiz Abdul Ghani Maqdisi se masla e istiwa Illah alal arsh, nuzool e Rabb aur harf o saut se mutaalliq baat cheet ke liye fuqaha o ulama ki majlis munaqqid hui. Najam Hambali ne doosre fuqaha ki muwafaqat mein raae di, lekin Haafiz Abdul Ghani apne aqide par saabit rahe. Unho'n ne salaf ke aqide se rujoo na kiya.

Doosre tamaam ulama ne jama hokar unke oopar bahut se ilzamaat aaed kiye, jinke wo qaayal na the. Aakhir mein Ameer Barghash ne Haafiz Abdul Ghani ko mukhaatib karke kaha ke ye sab log gumraahi par hain, aur tum tanha haq par ho. Haafiz Abdul Ghani رحمه الله ne jawab diya: Ji haa'n! Us waqt Ameer Barghash sakht ghussa hua aur unko shahr badar karne ka order jaari kar diya. Haafiz Abdul Ghani ne usse 3 din ki mohlat maangi to usne mohlat dedi. Lekin Ameer Bargash ne qila ke qaidiyo'n ko hukm diya ke Hafiz Abdul Ghani aur aur Hanabala ke mimbar ko tod do, unho'n ne mehraab tod diya. Hanabala ke mehraab mein us din salah na padhi gai. Kitabo'n ke sandooq aur almariya'n nikaal kar phenk di gaee'n aur sakht fitna raha. Allah ki panah, us majlis ka iniqaad[1] Doshumba ke din 24th Dhul Hajja ko hua.

Haafiz Abdul Ghani Damishq se nikal kar Balbak gae, phir waha'n se Misr pohonche to mohaddiseen ne unhe'n panaah di, un par dast e shafqat rakha aur unko izzat se nawaaza.

Nabi e Kareem ﷺ ka kaam Allah Rabbul Izzat ne bayan farmaya ke wo kitab o sunnat ke zariye logo'n ka tazkiya e nafs kare'n. Phir tazkiya e nafs ke maidaan mein bhi hazaro'n firqe paeda hue. Sulook o tasawwuf ke naam se bidati tariqa zikr o auraad ko riwaaj diya gaya aur phir Naqshbandi, Chishti, Qaadri, Soharwardi, Rifaai, Shaazli aur na-

---

[1] T: (اِنعِقاد) Munaqqid kiya jaana, munaqqid hona [RKT]

maaloom kitne intisabaat[1] aae.

Yaqinan ye sab tariqe Nabi e Kareem ﷺ ke tariqa e tazkiya ke khilaaf ejaad karda tariqe hain, jin ko bidat kaha jaaega aur jiske baare mein Nabi e Kareem ﷺ ne ummat ko apni zindagi ke aakhri ayyaam mein taakeed ki thi aur farmaya tha ke bidato'n se bacho.

Irbaaz bin Saariya ؓ kehte hain ke Nabi e Kareem ﷺ ne ek baar hame'n bahut hi faseeh o baleegh muassar nasihat ki. Jisse aankhe'n beh padi aur dil kaanp uthe. Kisi ne kaha ke: "*Aye Allah ke Rasool ﷺ! lagta hai ke jaise aap rukhsat karne waale ki nasihat kar rahe hain. To Aap ﷺ hame'n kis cheez ki wasiyyat kar rahe hain*". Aap ﷺ ne farmaya:

أُوْصِيْكُمْ بِتَقْوَى اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ.

"*Main tumhe Allah se darne ki wasiyyat karta hoo'n*".

"*Aur ameer ki baat sunne aur maan-ne ki wasiyyat karta hoo'n, agarche tumhare oopar naak, kaan kaata habshi ghulam hi kyoun na ameer ho. Kyounke mere baad jo zinda rahega, wo bahut kuch ikhtilaaf dekhega. To tum aisi haalat mein meri aur mere Khulafa e Rashideen ؓ ki sunnat ko daanto'n se mazbooti se pakde raho. Aur khabardar ejaad-karda bidat se bacho, kyounke (deen mein) ejaad-karda cheez bidat hai aur har bidat gumraahi hai*". (Sunan AD: H4607; Sunan Tirmizi: H2686; Sunan Ibne Majah: H4443; Musnad Ahmad: V4 P126; Mustadrak Haakim: V1 P95; Al Sunnah laa Ibne Abi Aasim: H27, 32, 54, 57)

Jaabir bin Abdullah ؓ se marwi hai ke, Aap ﷺ logo'n ko khutba dete the, hamd o sana ke baad Aap ﷺ kehte the: "*Jisko Allah hidayat de, usko koi gumran hai kar sakta aur jisko Allah gumraah karde, usko koi hidayat nahi de sakta. Aur sabse acchi baat Allah ki kitab hai aur sabse afzal qaabil e ittiba seerat Muhammad ﷺ ki seerat hai aur sabse buri cheez bidaat hain, aur har bidat gumraahi hai*". (Sahih Muslim: V6 P52 [ma Sharah an Nawavi])

Ayesha ؓ riwayat karti hain, ke Nabi e Kareem ﷺ ne farmaya:

مَنْ أَحْدَثَ فِيْ اَمْرِنَا هٰذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ.

---

[1] T: Mansoob karna, nisbat dena [FL]

“*Jis kisi ne koi bhi aisa kaam kiya, jo hamare kaam ke mutaabiq nahi to wo mardood o ghair-maqbool hai*”. (Sahih Bukhari: Kitab ul Ilm: H2697)

Ulama ne is umoom ‘كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ’ se istidlaal kiya hai ke tamaam qism ki bidat gumraahi hai. Bidat e hasana ke naam ki koi cheez nahi.

Allama Shaatibi apne fataawa mein farmate hain: ‘كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ’ *Ye hadees ulama ke nazdeek umoom par mabni hai. Us umoom se qatan koi cheez mustasna nahi aur na kisi haalat mein koi bidat, bidat e hasana hogi.* (Fataawa Ash Shaatibi: P180)

In nusoos e sharaiyya ki raushni mein dekha jaae to bahut se kaam jo deen aur sawab ke naam se musalmano mein raaij hain, unki koi sharai haisiyat nahi, balke wo haraam hain. Musalmano ko chaahiye ke un bidaat ko chode’n aur Allah ke Rasool ﷺ ki sunnato’n par amal kare’n aur ye haqiqat hai ke jaha’n ek bidat sar uthaaegi waha’n ek sunnat maadoom[1] ho jaaegi.

Abdullah bin Abbas ؓ farmate hain:

مَا يَأْتِيْ عَلَى النَّاسِ عَامٌ إِلَّا أَحْدَثُوْا فِيْهِ بِدْعَةً وَأَمَاتُوْا فِيْهِ سُنَّةً حَتَّى تحى البِدَعُ وَتَمُوْتُ السَّنَنُ.

“*Har saal log ek bidat ejaad karenge aur ek sunnat chodenge, yaha’n tak ke bidate’n zinda rahengi aur sunnate’n mar jaaengi*”. (Usool al Bida: P288)

قال حسان بن عطية: مَا ابْتَدَعَ قَوْمٌ بِدْعَةً فِيْ دِيْنِهِمْ إِلَّا نَزَعَ اللهُ مِنْ سُنَّتِهِمْ مِثْلَهَا ثُمَّ لَا يُعِيْدُهَا عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

Hassaan bin Atiya kehte hain: “*Koi bhi qaum apne deen mein jab koi bidat ejaad karti hai, to Allah Ta’ala un mein se ek sunnat cheen leta hai. Phir qiyaamat tak un par use waapas nahi lautaa-ta*”. (Sunan Daarmi: P98; Usool al Bida: P288)

Abdullah bin Masood ؓ Sahabi e Jaleel farmate hain:

اِيَّاكُمْ وَمَا يحدث الناس مِنَ الْبِدَعِ فَإِنَّ الدِّيْنَ لَا يَذْهَبُ مَنَ الْقُلُوْبِ بِمَرَّةٍ وَلَكِنِ الشَّيْطَانُ يُحْدِثُ لَهُ بِدَعًا حَتَّى يَخْرُجَ الْإِيْمَانُ مِنْ قَلْبِهِ وَيُوْشِكُ إِنْ يَّدَعَ النَّاسُ مَا أَلْزَمَهُمُ اللهُ مِنْ فَرْضٍ فِي الصَّلَاةِ وَالصِّيَامِ وَالْحِلَالِ

[1] T: (مَعْدُوم) Fanaa, ghaayab [RKT]

وَالْحَرَامِ، يَتَكَلَّمُوْنَ فِيْ رَبِّهِمْ عَزَّوَجَلَّ فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ الزَّمَانَ فَلْيَهْرُبْ قِيْلَ يَا اَبَا عَبْدِالرَّحْمٰنِ فَإِلَى أَيْنَ قَالَ: إِلَى أَيْنَ يَهْرُبُ بِقَلْبِهِ وَدِيْنِهِ، لَا يجالس أَحَدًا مِنْ اَهْلِ الْبِدَعِ.

"*Logo'n ki ejaad-karda bidato'n se bacho, kyounke imaan achanak dilo'n se nahi jaaega. Balke shaitan unke liye bidato'n ki ejaad karega, yaha'n tak ke imaan dilo'n se nikal jaaega aur qareeb hai ke log Allah ke farz karda salah o saum aur halaal o haraam ko chod denge, apne Rabb ke baare mein na-shaaista baate'n karenge to jo bhi us zamane ko paae to apne deen o dil ko lekar door bhaag jaae, bidati ke saath na baithe*". (Al Hujjah lil Asbahani: P312; Usool al Bida: P289)

Isi tarah in nusoos e shariya aur aqwaal e salaf ki raushni mein dekha jaae to tazkiya ke naam se sunnat e rasool ke khilaaf jo tariqe ejaad kiye gae hain, yaqinan wo sab tariqe bidat mein shaamil hain.

Nabi e Kareem ﷺ ki sunant ke mutaabiq tazkiya e nafs ka tariqa ye hai ke musalman salah o saum aur doosre ahkaam e islam o imaan ko barte, un par amal kare, jis tarah Sahaba Kiraam ﷺ ne amal karke shirk o kufr ke mail o kuchail se apne aapko paak kiya tha.

Zikr o azkaar ke silsila mein Allah ki hidayat ke mutaabiq koi khaas sulook o tariqat ka nahi hai aur na kisi ke saath mansoob hai, albatta azkaar o auraad Allah ke Rasool ﷺ se manqool hain. Farman e Baari Ta'ala hai:

إِنَّ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي الْاَلْبَابِ۝١٩٠ الَّذِيْنَ يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيٰمًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ [1] (Surah Aale Imran: 190-191)

Is aayat e karima mein Allah Ta'ala ne apne aqalmand bando'n ki sifat bataai ke jo Allah ka zikr khade hokar aur baithkar apne pehlu par let kar karte hain rehte hain aur (Nabi e Kareem ﷺ ki sunnat ke mutaabiq) har waqt Allah ka zikr karte hain. Jaisa ke hadees shareef mein aata hai:

كَانَ يَذْكُرُ اللهَ عَلَى كُلِّ اَحْيَانِهِ.

"*Aap ﷺ har waqt Allah ka zikr farmate the*". (Sahih Bukhari: V1 P83,163; Sahih

---

[1] T: Beshak Aasmaano aur Zameen Ki Paedaaish Aur Raat Aur Din Ke Ikhtilaaf Mein Aqalmando'n Ke Liye Nishaniya'n Hain. Jo log khade, baethe aur apne pehluo'n par Allah ko yaad karte hain aur aasmaano aur zameen ki paedaaish mein soch-bichaar karte hain. (Tarjuma Ahsan ul Kalaam, Darussalam Edition) [RSB]

Muslim: Kitab ul Haiz: H826)

Salaf o Saaliheen, Sahaba Kiraam رضي الله عنهم inhee’n azkaar o auraad se har haalat mein Allah ka zikr kiya karte the. Tazkiya e nafs ka koi tariqa, siwaae tariqa e rasool ﷺ ke unho’n ne ejaad na kiya.

Iske tanaazur mein dekhe’n ke tasawwuf ki ejaad ki kya haqiqat hai, sharai taur par uski kya sanad aur daleel hai. Tasawwuf agar taqwa o taharat o parhezgari aur duniya mein mashghool ho kar aakhirat ko bhool na jana hai to usko shariayt ne zohd[1] ka naam diya hai. Islami istilaah e zohd, jo ek fitri cheez hai, uske bar-aks tasawwuf ek ejaad karda mazhab hai. Jis mein bahut kuch bidaat o khurafaat hain. Is liye nusoos e sharaiyya ki raushni mein dekha jaae ke is tariqa e tasawwuf ka islam mein kya muqaam hai, jisko logo’n ne ejaad kar rakha hai. Aur un auraad o wazaaef ki kya haisiyat hai, jin ko har saahib e tariqat apni taraf se ghadkar logo’n ko uske amal ka hukm dete hain. Phir un zikr ke tariqo’n ki kya haisiyat hai, jo Nabi e Kareem ﷺ ke tariqa e zikr se mukhtalif ejaad kiye gae hain.

Dar-haqiqat shariyat ke andar tasawwuf ka koi muqaam nahi, balke ek ejaad-karda tariqa e ibaadat hai. Jo waazeh taur par sharai nusoos ke khilaaf hain.

Ulama e haq ne waazeh taur par iski tasreeh ki hai, ke tasawwuf ka lafz quroon e salaasa mein mashoor hi na tha, baad mein iski shohrat hui. (Majmua Fataawa Ibne Taimiyya: 11-16)

Lafz e tasawwuf, soof[2] se mushtaq[3] hai. Kyounke aam taur par mutaswwaf[4] acche kapdo’n ko chodkar soof, yaane ooni kapde pehenne lage the. (Muqaddama Ibne Khaldoon)

Lekin aam soofiya ka kehna hai ke tasawwuf aur soofiya ka lafz *Suffa* se mushtaq hai. Arbi zabaan ke etebaar se ye ishtiqaaq sahih maaloom nahi

---

[1] T: Parhezgaari, taqwa [FL]

[2] T: (صُوف) Oon ke resho’n ka guchcha, bhed-bakri waghaira ka oon [RKT]

[3] T: (مُشْتَق) Akhaz kiya hua, maakhuz, nikaala hua [RKT]

[4] T: (مُتَصَوِّف) Tasawwuf ka tariqa ikhtiyaar karne waala, tariqat par aqida rakhne waala aura mal karne waala [RKT]

hota. Lekin unka kehna hai ke soofi *suffa e nafs* se mushtaq hai. Isi wajah se Ibne Arabi ka kehna hai:

لَا اَعْرِفُ فِيْ عَصْرِيْ هٰذَا اَحَدًا تَحَقَّقَ بِمَقَامِ الْعُبُوْدِيَّةِ مِثْلِيْ.

"*Mujhe nahi maaloom ke is zamane mein mujh jaisa kisi ne muqaam e uboodiyat ko istemaal kiya hai*". (Al Yawaqeet al Jawaaher)

Ar Rumaah ke muallif ne Shaikh Ahmad Tijaani se naql kiya hai ke mere dono paao'n Adam ﷺ se lekar nafakh-e-soor[1] tak har wali ki gardan par hain. (manqool az Al Hadiya al Haadiya Ila At Taaefa at Tijaaniya: P55)

Unke ye aqwaal yaqinan ghuroor e nafs aur zohd e kaazib par mabni hain. Sharai taur par ye aqwaal baatil hain. Kyounke Allah Ta'ala ka farman hai:

فَلَا تُزَكُّوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۭ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى.

Apne Aapko Paak Na Samjho, Allah Hi Jaanta Hai Kaun Muttaqi Hai. (Surah an-Najm: 32)

Neez irshad farmaya:

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُزَكُّوْنَ اَنْفُسَهُمْ ۭ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَاۗءُ وَلَا يُظْلَمُوْنَ فَتِيْلًا ۝۴۹

Tumne Unhe'n Dekha Nahi, Jo Apne Aapko Paak Bata Rahe Hain Dar-haqiqat Allah Jise Chaahe Paak Kare, Un Par Maamooli Dhaage Baraabar Bhi Zulm Nahi Kiya Jaaega. (Surah an-Nisa: 49)

Is[2] qaul ka Syed ul Khalq Muhammad ﷺ ke qaul se muwaazna keejiye. Is qaul ke sunnat ya bidat hone ke maane waazeh ho jaaenge.

Anas ؓ kehte hain ke kuch logo'n ne Nabi e Kareem ﷺ ko mukhaatib hokar kaha: "*Aye ham mein se afzal aur sabse afzal ki aulaad hamare Syed (sardar) aur hamare sardar ke bete!*" Ye sunkar Syed ul Khalq ﷺ ne farmaya: "*Apni baat kaho aur shaitan tumhe'n dhoka aur hawaa e nafs[3] mein na daal de. Main Abdullah ka beta Muhammad aur Allah ka Rasool hoo'n. Allah ki qasam! Main nahi chaahta ke tum mujhe Allah ke diye*

---

[1] T: Qiyamat ke din jo teen (3) soor phoonke jaanege un mein se ek (1) soor [RSB]

[2] T: Yahan muraad oopar maujood Tijaani ka qaul hai [RSB]

[3] T: Nafs ki khwahishaat, man-maani karne ki aadat [RSB]

hue darja se ooncha badhaao".

Ek doosri riwayat mein hai:

لَا يَسْتَجْرِيَنَّكُمْ الشَّيْطَانُ.

"*Shaitan tumhe'n apna wakeel na banaae*". ((Musnad Ahmad: H13117; Sunan Kubra: V2 P700; Musnad Abd bin Hamd: H1309))

Zuhd islam ki peshani ka ek sunehra taaj hai, lekin is zohd ko unho'n ne tasawwuf ke naam se badnaam kar diya. Junaid Muhammad al-Baghdadi bahut hi acche soofiya mein shumaar hote hain. Ibne Taimiyya waghaira ne bhi unki taareef ki hai, lekin unke yaha'n bhi bahut kuch shathaat[1] ya azaad-khayali hai. Unke aqwaal mein se mashoor hai, balke *Risaala Qasheeri* mein zikr hai:

مَا اَخَذْنَا التَّصَوُّفَ مِنَ الْقِيْلِ وَالْقِيْلِ وَالْقَالِ، لٰكِنْ عِنِ الْجُوْعِ وَتَرْكِ الدُّنْيَا وَقَطْعِ الْمَأْلُوْفِ وَالْمُسْتَحْسَنَاتِ.

"*Tasawwuf ko ham ne zabaani kharch se nahi haasil kiya hai. Balke bhooke rehkar aur duniya ko aur dil-pasand ashiya ko tark karke haasil kiya hai*". (Ar Risaalah: P106)

Sulaiman ad-Durraani se naql hai:

اِذَا طَلَبَ الرَّجُلُ الْحَدِيْثَ اَوِ الزَّوَاجَ اَوْ سَافَرَ فِيْ طَلَبِ الْمُعَاشِ فَقَدْ رَكَنَ اِلَى الدُّنْيَا.

"*Agar aadmi hadees seekhe, ya shadi karna chaahe ya rozi ki talash mein safar kare to wo duniya ki taraf maail ho gaya*". (Ihya al-Uloom: V1 P6)

Ajeeb baat hai, kya unko ye aayat yaad na aai:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِيْنَةَ اللّٰهِ الَّتِيْٓ اَخْرَجَ لِعِبَادِهٖ وَالطَّيِّبٰتِ مِنَ الرِّزْقِ

(Aye Nabi ﷺ!) Aap Keh Deejiye, Kisne Allah Ki Zeenat Ko Haraam Kiya Hai, Jo Usne Apne Bando'n Ke Liye Nikaali Hai Aur Paakiza Rizq Se. (Surah al-Aaraaf: 32)

Ke halaal aur mubaah cheez ko chodne, balke sunnat e rasool ﷺ ko chodne ki targheeb de'n. Balke hadees ke seekhne ko duniya-daari banakar sunnat ko seekhne se mutanaffir[2] kiya hai. Halaanke Afzal ul

---

[1] T: (شطحات) Soofiya ke wo ghair-maamooli ya pur-asraar aqwaal jo zaahiri taur par shara' ke khilaaf mehsoos ho'n [RKT]

[2] T: (مُتَنَفِّر) Nafrat karne waala, karaahat karne waala, bezaar [RKT]

Khlaq ﷺ farmate hain:

نَضَّرَ اللّٰهُ اِمْرَاءً سَمِعَ مَقَالَتِیْ فَوَعَاهَا... الخ.

"*Us shakhs ko Allah hara-bhara rakhe, jisne meri baat ko sunkar yaad kiya*". (Musnad Ahmad: V1 P437; Sunan Tirmizi: H2657; Sunan Ibna Majah: H232)

Shadi karna farz hai, khud Syed uz Zuhhaad Afzal ul Khalq ﷺ ne farmaya:

اَنِّکَاحُ مِنْ سُنَّتِیْ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِیْ فَلَیْسَ مِنِّیْ.

"*Nikah meri sunnat hai, jo usse be-raghbat hoga, wo mujhse nahi hai*".

Abu Bakr Shibli se manqool hai, ke unko koi ooni kapda ya topi ya amaama pasand aajaata to fauran usko jala dete aur kehte:

کُلُّ شَیْءٍ مَالَتْ إِلَیْهِ النَّفْسُ دُوْنَ اللّٰهِ وَجَبَ اِتْلَافُهُ فَقِیْلَ لَهُ: لِمَ لَا تَتَصَدَّقُ بِهِ فَقَالَ: الخ....

"*Allah ke alaawa jis cheez ki taraf nafs maail hua, use munadam[1] kar dena waajib hai. Unse kaha gaya ke uska sadqa kar dete kisi miskeen o faqeer ko de dete to jawab diya jab wo cheez baaqi rahegi, agarche doosre ke jism par ho use dekh kar nafs uske peeche pada rahega. Is liye Allah ki taraf tawajjo ki khaatir jala kar zaaya kar dena hi accha hai*". (Tabaqaat Sharaani: V1 P89)

Ghuluv, takalluf e beja aur tasna'[2] ki misaal dekhiye: Qushairi[3] ne apne *Ar Risaala* (P84) mein bayan kiya hai ke Ibrahim al-Khawas kehte hain: *Ke maine har cheez mein halsal rozi talash ki, yaha'n tak ke samandar ke shikaar mein talaash kiya. Shikaar ka katiya liya, us mein baal lagaaya, paani mein daala to ek machli phansi. Usko nikaal kar zameen par rakha, doosri machli bhi nikaali ke achaanak mujhe ek na-maaloom aur ghair marai[4] haath ka chaanta peeche se laga aur aawaaz aai ke tumhe'n rozi haasil karne ke liye sirf mujhe yaad karne waali makhlooq hi reh gai, ke tum usko maaro* Ibrahim al-Khawas Saahab ne kaha ke phir sab dori aur katiya todkar phenk diya.

Ye qissa ya to jhoot hoga, ya phir shaitan ne is qism ki baate'n kahi hongi.

---

[1] T: (مُنعَدِم) Neest o naabood, fanaa, mit jaane waala [RKT]

[2] T: (تَصَنُّع) Banaawat, Saakht, Dikhlawa, Takalluf (Feroz ul Lughaat)

[3] T: Abdul Kareem ibne Huzan Abul Qasim al Qushairi

[4] T: (مَرْئِي) Nazar na aane waala [RSB]

Jaahil soofiya ko is tarah ka dhoka dene ke bahut se waaqiaat hain.

Kya ye chaanta Allah ki taraf se ho sakta hai, ke usne maarkar ya kisi farishte ke zariye maarkar kaha ke mere zikr karne waalo’n ko qatl karte ho. Ham sab ka Rabb to khud farmata hai:

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

Tumhare Liye Ehraam Ki Haalat Mein Samandar Ka Shikaar Aur Uska Khaana Halal Hai, Khushki Ka Shikaar Ehraam Ki Haalat Mein Haraam Hai. (Surah al-Maaida: 96)

Imam Ghazali Ihya al-Uloom (V4 P360) mein Hamshad ad-Denwari se naql karte hain. Wo kehte hain ke *30 saal se Jannat mujhe pesh ki ja rahi hai, lekin maine use ek nazar bhi na dekha*.

Usi Ihya al-Uloom mein Raabia Adwiya se naql hai:

مَا عَبَدْتُهُ خَوْفًا مِنْ نَارِهِ وَلَا حُبًّا فِيْ جَنَّتِهِ فَأَكُوْن كَالْأَجِيْرِ السُّوْءِ بَلْ عَبَدْتُهُ حُبًّا لَهُ وَشَوْقًا إِلَيْهِ.

“*Maine Allah ki ibadat na uske jahnnam se dar kar aur uski jannat ki khwahish mein ki. Balke Allah ki mohabbat aur shauq mein uski ibaadat ki hai*”. (V4 P310)

Allah Ta’ala to apne saaleh bando’n ke baare mein farmata hai:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾

Allah Ke Wo Bande Apne Rabb Ke Janaab Wasila e Najaat Talaash Kar Rahe Hain Aur Qurbat Mein Sabqat Kar Rahe Hain, Uski Rahmat Ki Ummeed Rakhte Aur Uske Azaab Se Darte Hain, Allah Ka Azaab Qaabil e Khauf Hai. (Surah al-Isra: 57)

Soofiya mein bahut se aise guzre hain, jo jahalat ki bina par aisi baate’n keh gae hain, jo kufr ki hadd tak pohonch jaati hain.

Ibne Jauzi, Abu Hamza Khorasani se naql karte hain. Wo kehte the: “*Kuch logo’n ko Jannat mein kaat diya jaae, unse kaha jaaega:*

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيْٓـًٔا بِمَآ اَسْلَفْتُمْ فِى الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ ۝٢٤

Apne Nek Amaal Ki Bina Par Khush Raho Aur Khao Piyo.(Surah al-Haaqqa: 24)

"*Isse Allah ne unhe'n apne se door karke khane peene mein mashghool kar diya, isse badhkar koi makr nahi aur na isse badi koi jaa e hasrat hai*". (Talbees e Iblees: P333)

Dekhiye is miskeen soofi ne janant ki nemat ko makr aur itaab[1] ka naam de diya. Nauzubillah is tasna aur be-jaa takalluf par.

Baaz soofiya ne jahalat ko ilm aur bidat ko sunnat ki bajaae ikhtiyaar kiya hai, *Futuhaat Ibne Arabi* mein hai:

اَخَذْتُمۡ عِلْمَكُمْ مَيِّتًا عَنْ مَيِّتٍ وَاَخَذْنَا عِلْمَنَا عَنِ الْحَيِّ الَّذِىْ لَا يَمُوْتُ.

"*Tum apna ilm murdo'n se lete ho aur ham ne apna ilm Hai laa yamoot*[2] *se liya hai*". (V1 P365)

Kitna gumraah-kun daawa hai. Wahee ka zamaana khatam ho gaya. Umar ﷺ ne apne zamana e khilaafat mein kaha tha ke pehle log wahee ke zariye pakde jaate the, aur ab wahee ka silsila khatam ho chuka hai. Ab logo'n ko unke zaahiri aamaal se hi pehchana jaaega. (Sahih Bukhari: V5 P315 H2641)

Soofiya ke yaha'n ilm e hadees ka seekhna aeb hai. Abu Saeed kehte hain ke "*Main soofiya ke rubaat*[3] *mein aqaamat-pazeer tha, unse chupkar hadees padha likha karta tha. Ek din meri aasteen par raushnaai padh gai to baaz soofiya ne kaha apni sharam-gaah ko chupaalo*". (Talbees e Iblees: P328)

Ilm e hadees haqiqat mein jihad, hifz, takraar, raat ke jaagne, phir bhooko'n, pyaaso'n lambe safar, phir likhne ka mohtaaj hai aur ye kaam bahut hi shaaq[4] hai. Is wajah unho'n ne mujahadaat[5] aur zabaani kharch ko ikhtiyaar kiya. Mehnat o mashaqqat se door rehkar, balke duniya se

---

[1] T: (عِتاب) Naaraazi, ghussa, qahar [RKT]

[2] T: Jo zinda hai aur jise maut nahi aaegi [RKT]

[3] T: (رُبَاط) Sarhad par ya ahem muqaam par banaai gai chauki [RKT]

[4] T: (شَاقْ) Mushkil, sakht, bura/naagawaar mehsoos hone waala [RKT]

[5] T: (مُجاہَدات) Mehnate'n, maashaqqate'n, mashqe' [RKT]

door rehkar zindagi guzarne mein aafiyat samjhi. Imam Shafai ﷫ farmate hain:

أُسِّسَ التَّصَوُّفُ عَلَى الْكَسْلِ.

"*Tasawwuf ki buniyad kaahili aur susti par hai*". (Talbees e Iblees: P320)

Is aasaan tariqe se logo'n ko apne daam mein phaansna aasaan hota hai, is liye isi ko ikhtiyaar kiya gaya. Kyounke aam taur par log raahat-pasand hote hain aur mehnat se jee churate hain. Is liye musalmano ko ilm e sulook o tazkiya ko khaalis kitab o sunnat se lena hai. Jis tarah bidat ke baare mein kaha ja sakta hai ke ye deen mein pewand lagaane ke maanind hai, us tarah is mubtada e tasawwuf[1] ke baare mein ye kehna be-jaa na hoga ke unke zariye tazkiya e rasool mein pewand lagaaya ja raha hai. Kya kitab o sunnat ka tariqa e tazkiya kaafi nahi, ke ham turq e tasawwuf ko tazkiya ke liye istemaal kare'n. Ulama e ikram is baare mein ghaur farmae'n, awaam ko dhoka na de'n. Allah ke yaha'n sawaal hoga aur ittiba karne waalo'n ka gunah bhi mutabawwieen par laada jaaega.

Chattha Taqaaza:

'لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ' ka taqaza ye hai ke har cheez mein Allah aur Rasool ka hukm talash kiya jaae. Lekin soofiya e ikram sunnat ko chodkar bahut si bidaat ke murtakib hue. Bhooka rehna aur raat ka musalsal jaagna, ye bhi ek bidat hai. Hadees mubaraak mein hai:

فَإِنَّ لِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا.

"*Tumhare jism, tumhari aankh, tumhari biwi aur tumhre mehmano ka tumhare oopar haq hai*". (Sahih Bukhari: H1975)

Allah Rabbul Izzat farmata hai:

وَلَا تُلْقُوْا بِاَيْدِيْكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ ۛ

Apne Aapko Halaakat Mein Na Daalo. (Surah al-Baqara: 195)

Lekin soofiya ke nazdeek tasawwuf ke usool deen e khaalis ke khilaaf hain.

---

[1] T: (مُبْتَدَع) Jahan se ibtida ki jaae, shuru, aaghaaz [RKT]

Qashiri ke *Ar Risaala* mein hai Abu Abdullah ar-Ramli kehta hai:

لِيكُنْ خدنك الخَلْوَة وَطَعَامُكَ الْجُوْعَ وَحَدِيْثُكَ الْمُنَاجَاة فَاِمَّا اَنْ تَمُوْتَ وَاِمَّا اَنْ تلاِصِلَ اِلَى اللّٰهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى.

"*Tumhara dost khalwat ho, tumhara khana bhook, tumhari baat munajaat ho to ya to tum Allah tak pohonch jaao ya phir mar jaao*". (P274)

Tabaqaat al-Kubra (V1 P89) mein hai ke Shibli namak ka surma lagaate the, Taake neend na aae.

Abu Taalib Makki ka kehna hai ke "*Bhook se dil ka khoon kam hoga to dil safed hoga, dil ki safedi se noor milega, bhook dil ki charbi ko pighlaati hai aur dil ki charbi pighalne se dil narm hota aur dil narm hona kashf aur mukaashfa*[1] *ki kunji hai*". (Talbees e Iblees: P201)

Ibne Jauzi is par tabsara karte hue likhte hain: "*Ke ye tariqa na Rasool ﷺ ka tha, na Sahaba e Rasool ﷺ ka aur na muttabieen e rasool ka*".

Sab log agar khane ko na mile to bhooke rehte hain, jab bhook ghaalib ho to khana khaa lete.

Khalwat Aur Tasawwur e Shaikh Ki Bidat:

Soofiya ki bidato'n mein se ye bhi ek bidat hain, jo taqaza e 'لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ' ke khilaaf hai. Unka tariqa hai ke khalwat[2] tazkiya e nafs ke liye zaroori hai aur khalwat bhi *Shaikh* ki ijaazat se ho. Neez khaas shaikh e tariqat ka wird khalwat mein ho.

Tijaani firqe ke Shaikh Ahmad Tijaani se *Saahib ar-Rumaah* ne naql kiya hai ke unho'n ne kaha ke khalwat ki shuroot ye hain: "*Jis tarah masjid mein daakhil hota hai, usi tarah khalwat mein daakhil ho kar apne shaikh ke waaste se tamaam mashaaikh ki arwaah se ta-aawoon aur madad talab karte hue daakhil ho. Aur shaikh ke taswwur ko apni nazro'n ke saamne rakhe. Kyounke wo uska rafeeq e raah hai aur shaikh*

---

[1] T: (مُكاشَفَه) Inkishaaf e raaz, tajarbe ya aur kisi hisaab ke zariye poshida baat ka ilm, kasfh o karamat [RKT]

[2] T: (خَلْوَت) Tanhaai, alaahadgi, gosha-nasheeni [FL]

apne maane aur roohaniyat ke saath mureed ke saath rehta hai. (V2 P177)

Nauzubillah, ye shirk nahi to aur kya hai. Kyounke dil ki tawajjo aur tawakkal, Allah ke alaawa kisi aur par hargiz na hona chaahiye:

وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ

Momin Logo'n Ko Sirf Allah Hi Par Tawakkal Karna Chaahiye. (Surah at-Tauba: 51)

Allah hi tamaam asraar aur chupi cheezo'n ko jaanne waala hai. Tamaam makhlooq ke saath apni rahmat aur hifaazat aur ahaata e ilm ke saath rehta hai.

وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ .

Aur Jaha'n Kahee'n Tum Ho, Wo Tumhare Saath Hai. (Surah al-Hadid: 4)

Na ke wo shaikh, khwaah wo zinda ho ya murda.

Mazeed gumraahi ke tariqe us khalwat mein dekhe'n, soofiya ka kehna hai ke mureed ko khalwat mein na quran padhna chaahiye aur na tafseer o hadees aur na sunan o rawaatib adaa kare. Phir kya kare? "*Sirf usi zikr ko dohraae jiski ijaazat mureed ko uske shaikh (peer) ne di hai*".

Abu Haamid Ghazali aalim e shariyat bhi the, lekin taajjub hota hai ke ilm e shariyat ko ek taraf rakh tasawwuf ki gumraah baate'n logo'n ko sikha rahe hain. Unho'n ne apni kitab Ihya al-Uloom ad-Deen (V2 P19) mein kaha hai ke: "*Mureed ek zaawiya mein khalwat-pazeer ho kar sirf faraaiz adaa kare, Quran padhne ka qasd na kare aur na tafseer o hadees e rasool ﷺ mein taammul kare*.

Ek jagah yehi Ghazli apni kitab 'Al Arbaeen' mein likhte hain:

اِعْلَمْ اَنَّ قِرَاَةَ الْقُرْآنِ اَفْضَلُ لِلْخَلْقِ كُلِّهِمْ إِلَّا لِلذَّاهِبِ إِلَى اللّٰهِ.

"*Ke quran ki tilaawat tamaam logo'n ke liye afzal hai. Siwae us shakhs ke jo Allah ke raaste (yaane sulook) ke raaste mein chal raha ho*". (P46)

Taajjub hai ke Ghazali jaise aqalmand shakhs ke bhi qadam shariyat ko chodkar tariqat ki gumraahiyo'n mein phisal gae aur aise phisle ke khul kar kitabullah aur shariyat e rasool ﷺ ki mukhalifat karne lage. Iske alaawa soofiya ke zikr ke alfaaz apni taraf se ghade hue hote hain aur un

alfaaz mein kuch alfaaz aur taabiraat aisi hoti hain, jinka samajhna aam aadmi ke bas ki baat nahi hoti.

Gharz-yeke ittiba e sunnat ko chodkar tariqat aur sulook ke raaste mein bahut kuch mukhalifate'n aaee'n. Ulama e deen se hamari guzarish hai ke Allah ke deen ko khaalis karne aur tamaam alaaisho'n se paak karne ki koshish kare'n. Tauheed jo deen e khaalis ka pehla rukn hai, usko usi tarah samajhne ki koshish kare'n. Jis tarah salaf ne samjha tha aur jis tarah ahd e nubuwwat mein deen ke tamaam arkaan mukammal hue the. Unko usi haalat mein awaam ke saamne pesh karne ki koshish ki jaae.

Saatwa'n Taqaaza:

Muhammad ur Rasool Allah ﷺ ka taqaaza hai ke har maamle mein sunnat e rasool ﷺ ki ittiba ko madde-nazar rakha jaae. Islam ke fitri pehlu ko dekha jaae to yaqinan is baat mein bhi bahut kuch ikhtilaaf ho jaane ki wajah se ummat hamesha firqo'n aur mazaahib mein munqasim[1] rahi. Taareekh e islam mein in ikhtilaafaat e mazaahib ki bina par bahut kuch talkhiyaa'n aaee'n, aapas mein takraao hota raha.

Ek doosre ke khilaaf resha-dawanaiya'n rahee'n. Jiski waazeh misaal ye hai ke Allah ka ghar jo tauheed o ittihaad ka markaz tha, us ghar mein musalmano ke 4 musalle qaayam the aur sadiyo'n qaayam rahe. Yaqinan ye fitna islam ke raushan chehre ka daagh tha, jisko ek mubarak zaat ne kai sadiyo'n ke baad khatm kiya, jinka naam tha Shah Abdul Aziz رحمه الله.

4 Musallo'n ka maane ye tha ke 4 imamo'n ke muqallideen ek doosre ke peeche namaz na padhte. Kya qabeeh[2] manzar raha hoga, ke ek toli salah padh rahi hai, doosre baithe intezaar kar rahe the. Jab wo salah se faarigh ho jaate to doosre imam ke mutaiyyan imam o muqallideen salah padhte, phir teesre, phir chauthe. Is tarah kai sadiyaa'n guzar gaee'n. Balke kisi zamane mein 5th mehraab aur musalla Zaidi shiyyo'n ka bhi tha. (Dekhiye: Al Masjid ul Haraam Taarekh o Ahkam by Dr. Wasiullah Abbas)

---

[1] T: (مُنقَسِم) Taqseem hone waala, taqseem kiya gaya [RKT]

[2] T: Bura, naa-zeba, sharmnaak [FL]

Allahu Akbar! Kya deen e islam ka ye kaam tha ke ek Allah, ek Rasool aur ek Kitab, ek Sunnat, ek Qibla ke paeru apne ek Rasool ki salah ko mutafarriq hokar padhe’n. Ulama e ikram ko isse ibrat leni chaahiye, ke kya aimma ikram رحمهم الله ne hame’n isi ki taaleem di thi. Hargiz nahi. Wo to poore taur par sunnat ke paaband the, ek doosre ke peeche salah padhte the. Apni aur ghairo’n ki taqleed aur us par taassub se rokte the.

Nusoos e Quran o Sunnat ka taqaaza hai ke kisi bhi masla mein ikhtilaaf ho to Allah aur uske rasool ki taraf masle ko lautaao. Na ke ikhtilaaf ko khatm hi na karne ki thaan li jaae. Hamare aimma poori ummat ke aimma hain. Allah Rabbul Izzat ne kisi ek imam ki taqleed ko kisi shakhs par aalim ho ya aami, hargiz farz ya waajib nahi kiya hai. Farz o waajib hota to hamare aimma khud keh dete ke kisi na kisi ki taqleed zaroor karo. Na kisi taqleed se mana karte, kyounke wo deen ke umoor ko hamse ziyaada jaanne waale the.

Hamare ulama ikram jaante hain ke aimma arba رحمهم الله mein se har ek ne apni aur ghairo’n ki taqleed se mana kiya hai. Awaam ko awaami duroos o khutbaat, khutba e juma, class room, aam majaalis mein is amr ki taraf tambeeh ki jaae, Taake logo’n ka zoq ittiba e sunnat ka bane aur agar ham ne ittiba e sunnat ki bajaae kisi ek ki taqleed ki talqeen ki to yaqinan ham shaan e rasool ﷺ mein gustakhi ke murtakib honge.

Ulama ko chaahiye ke aimma ke uloom o ijtihadaat se istifaada karke kitab o sunnat ke muwafiq ya usse qareeb aur ummat ke liye aasaan masaail ka fatwa de’n. Chaahe wo kisi bhi imam ke muwaafiq ho, kyounke Allah ne ham sabko haq ka taabe rehne ka hukm diya hai. Ham awaam ko bataae’n ke aqida aur amal dono etebaar se deen khud Muhammad ur Rasool Allah ﷺ hi ke ahd mein mukammal ho chuka hai. Aur phir wohi aqida aur amal awaam ko bataae’n aur dikhaae’n.

Arafat ke maidan mein 9 Dhul Hajja, 10 hijri mein ye aayat e karima naazil ho chuki hai, hame’n Allah Ta’ala ke is elaan ko chaar o na-chaar, khwasta o na-khwaasta[1] har haalat mein qubool karna hai:

---

[1] T: (خواسْتَه نَخواسْتَه) Chaahe marzi ho ya na ho, majbooran [RKT]

ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَامَ دِينًا.

Aaj Maine Tumhare Deen Ko Mukammal Kar Diya Aur Tumhare Oopar Apni Nemat Ko Tamaam Kar Diya Aur Deen e Islam Hi Ko Tumhare Liye Intikhaab Karke Raazi Ho'nga. (Surah al-Maaida: 3)

Yaqinan musalmano ne deen e khaalis ke bahut se chehre bana rakhe hain, jinke darmiyan deen e khaalis ka chehra chupa-chupa lag raha hai. Iska rona ek mustashriq[1] dushman e islam ne bhi roya hai. Kehta hai ke deen e islam ke chehre ko musalmano ne is tarah maskh kar diya hai, agar Muhammad ﷺ zinda hokar is duniya mein aae'n to apne laae hue deen ko pehchan na sakenge. (Haazir al-Aalam al-Islami [The New World of Islam by Lothrop Stoddard], [Tarjuma: Shakeeb Arsalan])

Ulama e ikram ke liye iska ye qaul taziyana e ibrat[2] hai, Allah hidayat aur taufeeq se nawaze. Ameen.

Hamare is paeghaam mein har mazhab ke hamare ulama e kiraam koi maanawi laghzish paae'n to bataae'n, Taake usse rujoo karke sahih masla le loo'n aur agar koi ghalati nahi to ise qubool karne aur iski tasweeb[3] ki koshshi kare'n.

إِنْ أُرِيدُ إِلَّا ٱلْإِصْلَاحَ مَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِٱللَّهِ.[4]

Wasiullah bin Muhammad Abbas

Mudarris o Mufti al-Masjid al-Haraam Wa Ustaaz-ul-Hadees Jaamia Umm al-Qura

9 Ramzan ul Mubarak,

Wadi e Bishm, Shaare al-Hajj, Makkah Mukarrama, Saudi Arabia

---

[1] T: (مُسْتَشْرِق) Wo maghribi aalim jo islami uloom, arbi zaban, taareekh aur mashriqi tehzeeb ka mutaala-a karta hai. Bahut se mustashriqeen ne islami uloom mein tehreef ki, quran o hadees par shukook o shubhaat daale aur apne pehle se tae-shuda nazariyaat ke tahat kaam kiya. Inka maqsad sirf tanqeed aur islam par eterazaat uthaana tha. [RSB]

[2] T: (تازیانۂ عبرت) Wo dardnaak sabaq ya waaqia jo insaan ko ghaflat se jaga de aur use islaah ki taraf le jaae [RSB]

[3] T: (تَصْوِيب) Tasdeeq [RKT]

[4] T: Main to sirf islaah chaahta hoo'n aur meri kaamyaabi sirf Allah ki madad se hai [RSB]